

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2018. május • XXIX. évfolyam 5. (330.) szám

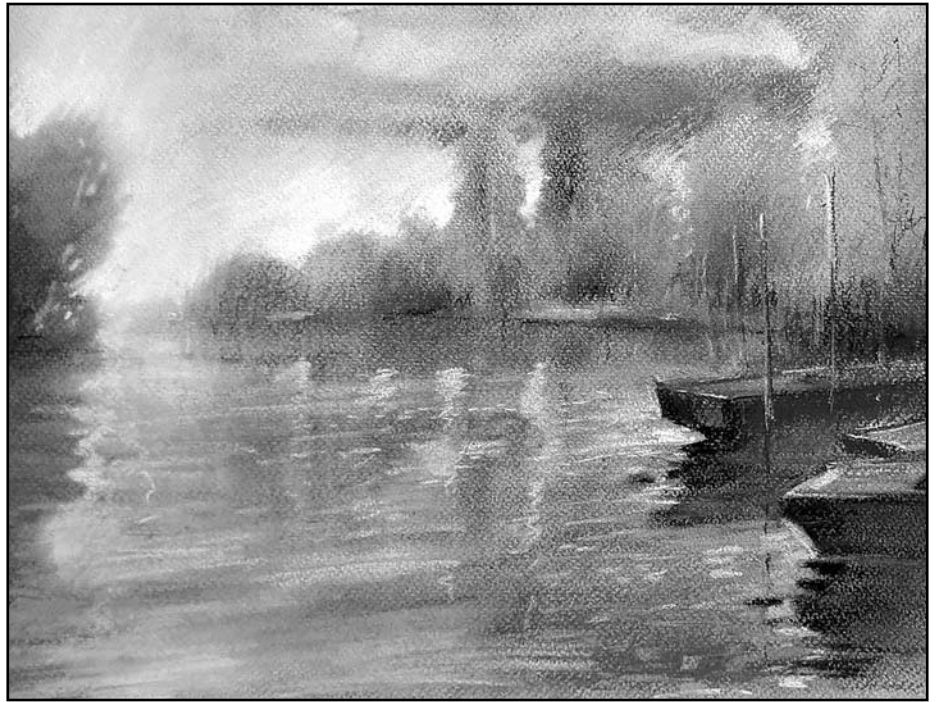
Ára: 330 Ft

- **Egy családfa ismeretlen ágai**
- **Megemlékezés Bálint Lászlóról, Bernschütz Sándorról, Weintrager Éváról és Gyulavári Józsefről**
- **Életút-interjú Kántor József festőművésszel**
- **Wass Albert közéleti munkássága**

Tartalomjegyzék

- A fa ismeretlen ágai – kalandozások egy bácskai sváb család történetében (Mayer János tanulmányának 1. része).....3
- Egy háborús szabadságolási kérvény (Sarlós István forrásközlése).....7
- Emléktábla Bálint Lászlónak (Szarvas Miklós beszéde).....8
- Búcsú Bemschütz Sándortól (Mayer János nekrológja).....8
- Szívünkben őrizzük, amit ránk hagytál (Kovács Zita és Máriy Józsefné megemlékezése)....10
- Baja nem panaszkodhat (Kincses Károly kiállítás-megnyitója).....11
- „Addig folytatom a nyilakat, amíg találok benne érdekeset” (Sándor Boglárka interjúja Kántor Józseffel).....12
- Móra Ferenc és az evolúció (Hágen András írása).....16
- Családi adalék a Mátyás király-emlékéhez (Szentjóni Szabó Tibor írása).....18
- Zsoltár és trombitaszó mellett (Balázs Ildikó összefoglalója Wass Albert közéleti munkásságáról).....19
- A „karót nyelt” és a „hurrikán” komédiája (Rupáner Ágnes kritikája).....21
- A nap, amelyen kánkánt táncoltam a Folies Bergère színpadán (Péter Árpád visszaemlékezése).....22
- Spárga, „a superfood” (Szünder Dezső receptje).....24

Május, Vén-Duna

Sipos Loránd festménye

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számalszám: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stílusztikai javításának jogát fenntartja!

Pünkösöd hava – az emlékezések ideje

M. J.

■ „A rengő lomb virágban ég / és készül a gyümölcsre, / a nyilt uccára lép a nép, / hogy végzetét betöltse. / Iramlanak a bogarak, / friss jelszavak repülnek. / S az aranyba vont ég alatt, /- mert beköszönt az ünnep - / a szabadság sétára megy. / Hős népe ágat lenget, / s ő kézenfogva vezeti / szép gyermekét, a rendet!”- köszöntötte a májust József Attila 1935-ben. Hogy néhány sora ma is aktuálisnak tűnik, csak az életmű időtállóságának bizonyítéka.

A május hónapoz kapcsolódó vallási és világi szokásrendszert felsorolni is lehetetlen volna. Régóta „a nyár aggodalmas adventjének” számít, aminek a jövőendő termés féltése az alapja. Az ókorban a hónap az engesztelő és tisztító szertartások időszaka volt, utóbb egész sor pogány és keresztény eredetű tradíció (májusfa-állítás, pünkösöd király-választás, a fagyoszontok ünnepei vagy épp a vízparti települések Nepomuki Szent Jánoshoz kapcsolódó szokásai) kapcsolódott hozzá. De minthogy a tavasz a természet megújulása is, ekkorra időzítik a madarak és fák napját, a munka ünnepét, hogy a Szentlélek kiadásának mozgó ünnepéről (és az ehhez időzített búcsújárásokról) ne is beszéljünk.

E mostani számunk sajnos jó okkal mégsem annyira a megújulással, sokkal

inkább az emlékezéssel és az elmúlással foglalkozik. Igazán büszkéek vagyunk arra, hogy két egykori főszerkesztőnk kapcsán is megemlékező rendezvényt tartottak (Bálint László emléktáblát kapott egykori munkahelyén, Gyulavári Józsefnek emlékkiállítását nyílt), bár ez is figyelmeztet fájdalmas hiányukra. Mindkét rendezvényen ott voltunk, és rögzítettük az elhangzottakat.

Szomorúan értesültünk Baja kulturális életének két fontos alakja, Weintrager Éva és Bernschütz Sándor haláláról, utóbbi a Bajai Honpolgárnak is gyakori szerzője volt. És lapzártakor kaptuk a hírt, hogy elment Makk Ferenc, a Szegedi Tudományegyetem bajai származású korszakos egyénisége is. (Pályájának méltatására júniusi számunkban térünk vissza.) Mindegyikük távozása fájdalmas pótolhatatlan veszteség.

Persze az ezúttal talán túlsúlyba került szomorú hírek mellett májusi lapszámunk sok érdekességet is rejteget, igen különféle területekről. 2018-ban több emléket is ünneplünk; egy-egy írás erejéig mi is kapcsolódtunk a Hunyadi Mátyás- és Wass Albert-évfordulóhoz. Bízunk benne, hogy a magunk mögött hagyott hónapok feszültségei, indulatai után lassan eljön a higgadt építkezés, együttgondolkodás és a megbékélés ideje. Rajtunk nem fog múlni.

A fa ismeretlen ágai – kalandozások egy bácskai sváb család történetében 1. rész

Mayer János

„Én úgy vagyok, hogy már száz ezer éve nézem, amit meglátok hirtelen.

Egy pillanat s kész az idő egésze, mit száz ezer ős szemlélget velem.

Látom, mit ők nem láttak, mert kapáltak, öltek, öleltek, tették, ami kell.

S ők látják azt, az anyagba leszálltak, mit én nem látok, ha vallani kell.

Tudunk egymásról, mint öröm és bánat.

Enyém a mult és övék a jelen.

Verset írunk - ők fogják ceruzámat s én érzem őket és emlékezem.”

(József Attila: A Dunánál)

■ Bevezetés

Bezdán és Csátalja (édesapám, illetve édesanyám szülőhelye) tulajdonképpen nincs messze egymástól; ma félóra sem kell ahhoz, hogy egyik településről a másikba eljussunk. A két településen élők között ennek ellenére is igencsak ritka volt a házassági kapcsolat még 1920 előtt is, amikor a két helység még egyazon országhoz tartozott. Az 1945 előtt homogén német falunak számító Csátalja és a magyar többségű, de alig 10%-nyi „sváb” lakossággal is bíró Bezdán lakosai többnyire saját közösségen belül kötöttek házasságokat, ha mégsem így történt, akkor ezeket a kapcsolatokat főként gazdasági, vallási és etnikai szempontok motiválták. A föld- és szőlőművelő sváb falu kapcsolatrendszerében inkább a hasonló adottságú települések lakói jelentettek alternatívát, a gazdag iparos-, kereskedő-, kézműves réteggel (melybe ottani őseim egy része is tartozott) is bíró mezőváros sok szempontból más világot jelentett. Így aligha túlzunk akkor, ha az állítjuk, hogy ha nincsenek a második világháborút követően a magyarországi és jugoszláviai németiséget sújtó kollektív büntetések, etnikai tisztogatások, akkor ez a két pólus sohasem találkozik egymással. Édesapám családja ugyanis 1946-ban – bár néhány évvel korábban a helyi nacionalista németek is kitaszították őket maguk közül – életét mentve, lényegében minden vagyonát hátrahagyva menekült Magyarországra a titói Jugoszláviából, hogy aztán kitérők után Bátmonostoron kezdje újra az életét. Édesanyám közvetlen családja pedig több szerencsés véletlen egybeesésének köszönhetően kerülhetett el az erőszakos kitelepítést (bár a rokonság nagy része távozni kényszerült), és a lakhelyükön maradhatott. Ők

ketten egy harmadik településen (Dávodon) találtak egymásra, ahol pedagóguspályájuk elején mindketten dolgoztak.

Ebben a dolgozatban azonban nem az ő történetüket szeretném megírni, hanem azokét az őseit, akiknek az emlékét már sírkövek sem őrzik, legfeljebb néhány kopott anyakönyvi bejegyzés, népszámlálási adat. Ez a feladat a családtörténeti vonatkozásokon túl azért is érdekes lehet, mert tendenciákat mutat a 18-19. századi, forrásokkal kevésbé dokumentált népmozgásokra, az egyes sváb települések közötti házassági, gazdasági kapcsolatokra, névadási szokásokra is. Egyúttal igyekeztem a források (anyakönyvek, népszámlálási adatok, összeírások) alapján ellenőrizni néhány, a családi emlékezetben megőrzött információ hitelességét. Miután mind apai, mind anyai ágon német eredetű családból származunk (sőt, az eddig feltárt ősök között csaknem kizárólag német családnévűek vannak), szerettem volna minél több olyan közvetlen felmenőig eljutni a családfán, akiről tudható, hogy a 18. század folyamán vándoroltak be Magyarországra.

A kutatómunka során felhasználtam valamennyi, a családtörténetben szerepet játszó település (Csátalja, Bezdán, Bácsalmás, Kollut/ Küllöd, Gákova/ Gádor, Gara, Vaskút, Hajós, Nemesnádudvar, Sztanics/ Őrszállás, Regőce/ Ridjica, Apatin, Hódáság) többnyire németországi kutatók által összeállított ún. *családfakönyvét* (Ortssippenbuch, Familienbuch), betekinttem a kalocsai ér-

seki levéltár online adatbázisaiba (archivum.asztrik.hu), több települési monográfiába és szülőföld-emlékkönyvbe (*Heimatsbuch*), és időnként a *familysearch.org* oldal adataira is támaszkodtam. Az idők folyamán egyre terebélyesedő – és emiatt egyre kevésbé áttekinthető – családfa megszerkesztéséhez az *Ahnenblatt* nevű családfakészítő programot használtam. A végeredmény megszületéséért mindenképp köszönet illeti *Dr. Pencz Kornélt*, a Magyarországi Német Családfakutató Egyesület (AkUff) elnökét, valamint *Frei Nándort*, a Magyarországi Németek Információs Központja könyvtárosát.

Miután családom apai és anyai ágának története az 1945 előtti időszakban még véletlenül sem találkozott össze, így célszerű ezeket külön-külön áttekinteni. A két ágon összesen 9-10 generációra visszamenőleg több mint 400 közvetlen őst sikerült kikutatnom, köztük sok olyat is, aki a 18. századi telepések közé tartozott. Megjegyzendő, hogy a kutatás során nagyrészt csak a közvetlen felmenőket vettem figyelembe, ui. a gyermekek, testvérek magas száma miatt egy idő után a viszonyok teljesen áttekinthetetlenek lettek volna. Mielőtt az ősök rekonstruált útjának bemutatására rátérnék, szükségesnek látszik egy rövid áttekintés a bácskai németek telepítéstörténetéről, amely az alább következő családtörténet kontextusát adja.

Németek a Bácskában

A „bácskai kerület” az 1699-ben megkötött karlócai békével került vissza Magyarorszá-

Bezdán központja az előző századelőn (képeslap)

hoz, bár még sokáig ún. határőrvidék maradt. A későbbi Bács-Bodrog vármegye nagysága 10 781 km² volt. A terület a török hódoltság ideje alatt csaknem teljesen elnéptelenedett. A Bácska falvainak nagy része az Udvari Kamara tulajdonába került, a területtől északra, illetve nyugatra fekvő vidékeket magyar nagybirtokosok, illetve a kalocsai érsekség szerezte meg.

Ezen a földesúri birtokokon történtek a környék első német („sváb”) telepítései: *Grassalkovich Antal* 1722-ben *Hajósra*, 1724-től *Nemesnáduvarra*, míg *Ráday Imre* 1723-ban *Hartára* telepített német parasztokat. E területek történeti értelemben nem tartoztak a Bácskához; ám a következő évtizedekben létrejött német telepesfalvak első lakói nem csak a birodalomból, hanem a rövid idő alatt telítetté váló Duna-Tisza közti birtokokról is érkeztek.

A bácskai kamarai birtokok újratelepítése csak az 1720-as években kezdődött *Csátalja* (akkor: Csatalja) kolonizációjával (1729). Csátalja mellett 1748 előtt *Bácsújlak* (Novoselo, 1733), *Apatin* (1739) és *Futak* (Futok, 1702-től) benépesítése zajlott ebben az időszakban. A telepesek nagyrészt földművesek voltak, de az eredetileg kézműves szakmát űzők jó része is áttért a földművelésre, termékeiknek ugyanis nemigen tudtak piacot találni.

A bácskai birtokok tömeges kolonizációja akkor indult meg, amikor 1748-ban *Grassalkovich Antal* lett a Magyar Udvari Kamara elnöke. E a telepítési hullámnak két nagyobb szakasza volt: az első 1749-62, a második 1763-71 között zajlott. Az egyre hatékonyabb toborzó munkának, a korábbiaknál vonzóbb kedvezményeknek és pontosabb szervezésnek köszönhetően mind több német telepes érkezett a Bácskába; ezekben az években főképp a Duna mentén jöttek létre új sváb települések: *Apatin* és *Dunabökény* (Bukin, ma Mladenovo) 1749-ben, *Hódság* 1756-ban, *Kollut* (*Kolut*, *Küllöd*) 1757-ben, valamint *Szentfülöp* (*Filipovo*) 1762-ben. Ezen akciókkal csaknem egyidejűleg, 1756-ban kerültek *Grassalkovich* magánbirtokára, *Vaskútra* is az első németek. A kolonizáció első hullámában kb. 1000 német család talált a Bácskában új otthonra.

Az újabb telepítési hullám a hétéves háborút lezáró hubertusburgi béke (1763) megkötése után kezdődött. A birodalmi kormány ekkor a szabadságolt katonákat a bácsi kerületben kívánta elhelyezni, bár végül mindössze néhány száz veterán került egyes földesurak magánbirtokaira. A kamarai puszták betelepítése azonban továbbra is napirenden maradt. *Mária Terézia* telepítési pátense (1763. február 25.) újabb kedvezményeket helyezett kilá-

Kollut mára elhagyatott katolikus temploma

tásba. Ebben a hullámban kizárólag katolikus németek letelepítését engedélyezték, ugyanis az országban a felekezeti arányokat a katolikusok javára kívánták módosítani.

A királynő báró *Anton von Cothmann* (*Cothmann Antal*), kamarai tanácsost bízta meg a bácskai kamarai birtokok kolonizációjának irányításával. *Cothmann* 1763 májusában személyesen utazott a Bácskába, hogy a korábban létrejött kamarai telepek állapotát felmérje. Ekkor írott jelentéseiben részletesen beszámolt a birtokok állapotáról, szükségleteiről és mindazokról a hiányosságokról, amelyek nélkül az újabb kolonizáció nem lehet sikeres. A túlnépesedett falvak egyes lakóinak felajánlotta, hogy telepedjenek át az újonnan alapítandó birtokokra. Még a telepesek megérkezése előtt gondoskodott arról, hogy a falvakban templom és iskola épüljön, és az újonnan érkezőket nemcsak szerszámokkal, hanem élelemmel is ellátta. Amíg a kamara költségén épült házak elkészültek, a telepeseket más, a kamarához tartozó falvakban helyezte el. Az 1760-as években *Cothmann* tevékenysége révén növelték meg néhány község német lakosságát, és újabb német falvak is keletkeztek: *Bácsszentiván* (1763), *Kerény* (Kernyaja, 1765), *Gákova* (Gádor, 1764), *Újpalánka* (1763), *Szépliget* (Gajdobra, 1764), *Körtés* (Kruševlje, 1766) és *Bácsordas* (Karavukovo, 1767). *Cothmann* tevékenysége révén mintegy 2500 német család telepedett meg a Bácskában. 1772-ben egy jelentés szerint 13 német kamarai telep, 3 földesurak által benépesített német többségű település és még néhány, az érsekség tulajdonában lévő birtok létezett a bácskai kerületben.

Az utolsó tömeges méretű, államilag szervezett telepítési program II. József uralkodása (1780-90) alatt zajlott. Ekkor már nem a

népességnövelés, hanem ki nem használt termőterületek hasznosítása volt az elsődleges cél. Az 1782-ben kiadott frankfurti pátens már a protestánsok megtelepedését is engedélyezte. Ebben az időben legalább 3500 család került csak a Bácskába 1783 és 1787 között. A telepesek egy részét korábban nagyrészt szerbek által lakott falvakba irányították, de új „sessiókat” is létrehoztak – főleg a bácskai terület ekkor még vad, középső részén. Ekkor kerültek németek – többek között – *Bácsalmásra* (1780, majd 1786), *Őrszállásra* (Sztanisics, 1786), *Kulára* (1786), *Csávolyra* (1786), *Bezdánba* (1786) és *Garára* (1786) is. Ez utóbbiak jelentős része már nem a birodalomból, hanem túlnépesedett magyarországi telepekről költözött új lakhelyére. A 19. század elején – már a birodalomból érkezők nélkül – újabb (legalábbis részben) német falvak jöttek létre átköltözések révén, pl. *Regőce* (Ridjica), *Bácsbokod* (Bikity) vagy éppen *Katymár*.

1740-90 között összesen kb. 10 000 német család került a Bácskába. Egy 1787-es népszámlálás szerint Bács-Bodrog vármegye lakossága 180 000 fő volt; ebből kb. 40 000 lehetett a „svábok” száma az általunk vizsgált területen. Közöttük voltak a mi családunk két ágának ősei is.

I. A bezdáni-kolluti (apai) ág

Az emberi emlékezet egy családnak legfeljebb 2-3 generációját képes megbízhatóan áttekinteni. A távolabbi ősök emléke könnyen elhalványul, vagy épp más elődökével mosódik össze, az emberi tudatban különböző nemzedékek olvadhatnak össze. Különösen igaz lehet akkor, ha az utódok más településen élnek, így a rokoni kapcsolatok felszínesebbé válhatnak. Családom apai ágának minden általam ismert tagja bezdáninak

mondta magát, bár azt számon tartották, hogy egyik dédanyám, *Schochter Fülöpné* (sz. *Rosalia Martin*) Ridjicáról, míg egyik ükanyám, *Limburger Ádámné* (sz. *Magdalena Zweng*) Kollutról ment férjhez Bezdánba. Utóbbi ük-nagymama a családi emlékezetnek is fontos forrása volt, hiszen 88 évig élt, így több generáció között afféle összekötő kapcsot jelentett. A családi körben csak „grószmutternek” nevezett asszony számos, saját születése (1871) előtti történetet is megőrzött, így sok családi „legendának” ő volt az egyetlen forrása az utódok számára. (Vö. *Mayer Antal: Én már választottam hazát... Egy bácskai család történetét a gyermek szemével. Ad Librum Kiadó, Bp. 2018.*) Ebben az írásban e legendák valóságalapjának is igyekeztem a forráskutatás módszereivel utánajárni.

Legrégőbbi, a család tudatában is megőrzött bezdáni ősrünk egy bizonyos **Limburger Boldizsár** (*Balthasar Limburger*) volt, akinek az 1980-as években még állt a sírköve a bezdáni Felső-temető kápolnájának közvetlen közelében. (2017 végi bezdáni látogatásom idején sajnos már nem találtam meg.) Róla annyit őrzött még meg a családi emlékezet, hogy „nagy vagabund volt”, aki többször is váltogatta a lakhelyeit, és bár szegényen került a településre, tisztességgel szerzett magának. A grószmutter azt is tudni vélte, hogy férjének ősatya valamikor II. József idejében érkezett Magyarországra „egy szál batyuval”.

Saját kutatásaim részben megerősítik, részben cáfolják a kollektív emlékezet állításait. Ha az ősatya sírja ma már valószínűleg nem is áll, hozzá kapcsolódó anyakönyvi bejegyzést szerencsére bőséggel lehet találni. Ezek alapján biztosan kijelenthető, hogy *Balthasar Limburger* nem jöhetett II. József idejében a Birodalomból, hiszen 1796-ban született, amikor az utolsó telepítéseket elrendelő császár már 6 éve halott volt. De a történet már csak azért sem igaz, mert az ősatya nem valahol Németországban, hanem a szomszédos Kolluton jött világra. Valószínűleg ott is kötött házasságot – ennek egyértelmű nyomát eddig nem találtam – még 1825 előtt; emellett szól, hogy felesége (*Katharina Lorbach*) családja is kolluti volt, és gyermekei közül többet is ott anyakönyveztek. Ugyanakkor a „vagabund” (csavargó) tulajdonságban lehetett igazság, hiszen első ismert gyermekük Kolluton született, a 3. és 4. viszont Béregen, az 5. és 6. ismét Kolluton, viszont a családfő 1843-ban már Bezdánban halt meg, felesége pedig 1860-ban ugyanott követte a sírba. A család valamikor 1840 körül települhetett végleg Bezdánba (összes, ekkor még élő gyermekük ott kötött házasságot), ahol a sok leszármazott révén kiterjedt rokonságuk alakult ki.

Kollut (Küllöd) központja a 20. század elején (képeslap)

Minden bezdáni Limburger az említett Boldizsár leszármazottja, a család ezt követően Kollutról el is tűnt. Az ő apjának, *Gregor (Georg) Limburgem*ek származásáról a kolluti anyakönyvek semmit nem árulnak el, csak 1829-es halálzási időpontját rögzítik, és azt, hogy halálakor kb. 60 éves lehetett. Kollutra nyilvánvalóan más magyarországi településről került. (Az utolsó nagy német telepítési hullám 1785 táján lezárult.) Csaknem bizonyosra vehető, hogy apja az az 1735 körül született *Mathias Limburger (Limberger)* lehetett, akit 1759-ben Bécsből Hódságra irányítottak, ám ezt követően egy ideig Apatinban élt. (Első felesége ott halt meg 1755-ben, továbbá egy gyermeke ott született.) Másodszor is Apatinban nősült, de a későbbiekben születtek gyermekei *Doroszlón, Karavukovón, végül Bácsszentivánon* is. Az ekkor már túlnépesedett Apatinban alighanem nem találta meg a számítását, és új telepek létrehozásakor költözött át a több reményt keltő falvakba. 1771-ben, Karavukovón született, 8. gyermekét hívták *Gregor Petemek*, aki minden bizonnyal azonos a Kolluton az 1790-es években feltűnő *Gregor Limburger*rel.

Apjáról annyi tudható, hogy miután 1755-ben megözvegyült (első felesége 20 évesen, feltehetően szülés következményeibe halt bele), másodjára a mai Rajna-Pfalz tartományban található *Deidesheim*ből származó *Maria Katharina Hielt* (Hillt) vette feleségül. A feleség szülőhelye (ma nem egészen 4000 lelkes település) nincs messze a családnak nevet adó *Limburg an der Lahn* városától, így valószínű, hogy a házaspár egymás közeléből származhattak. Ez a vidék a 17. század során rendkívül sokat szenvedett: beleesett a harmincéves háború (1618-1648), a pfalzi örökösödési háború (1688-97), majd az első koalíciós háború (1792-1795) frontvonalába

is; mindkét települést a megszálló francia csapatok többször is kifosztották, felégették – nem csoda, ha a lakosokban erősödött a kivándorlási hajlam. *Mathias Limburger (Limberger)* még egy harmadik alkalommal is megnősült, de feltehetően 1775 folyamán elhunyt. (Legalábbis özvegye a következő évben Bácsszentivánon újra férjhez ment.) Az apatini és hódsági családfakönyv úgy tudja, hogy *Mathias Limburger*nek három házasságból összesen 10 gyermeke született; igaz, három közülük kisgyermekkorban meg is halt. Apatinban nagyjából ugyanabban az időben regisztráltak egy *Johann Limburgert* (1714 k. - 1755), aki az életkori adatok alapján akár az említett *Mathias* apja is lehet. (Ezt azért nem tudjuk egyelőre bizonyítani, mert mindkettejüknek még valahol német földön kellett születnie.) Feltűnő az is, hogy a család több tagja (*Johann Limburger, Mathias Limberger* első, *Helena* nevű felesége, a velük feltehetően szintén rokonságban álló *Anna Maria Limburger*) egyaránt 1755 második felében halt meg, ami talán valamilyen járvány következménye lehetett. A *Limburger/ Limberger* család a század végére mind Hódságról, mind Apatinból eltűnt. (A karavukovói vonalat elérhető források hiányában nem tudtam ellenőrizni.)

Gregor Limburger 8. gyermekként, ráadásul hamar teljes árvaságra jutva érthető módon maga is másutt keresett megélhetést magának, végül – nem tudjuk, pontosan mikor – Kolluton kötött ki. Vagyis a *Limburger-ösök* első magyarországi generációi valóban gyakran váltogatták lakhelyeiket. *Gregor Limburger* még Kollutra kerülése előtt kötött házasságot, és az is valószínűsíthető, hogy *Dorothea* keresztnévű felesége fiatal özvegy lehetett, ugyanis a későbbi, gyermekeire vonatkozó anyakönyvi bejegyzésekben

eltérő családneveken (*Wolfstein, Pflug, Staab/ Staub*) szerepel. Ugyanakkor nem véletlen, hogy Balthasar Limburgerre tekintett a család a legrégebbi bezdáni ősként; egy 1848-as urbáriális összeírásban – bár akkor valószínűleg már nem élt – szerepel a neve két Pusztai háza tulajdonosaként, ami akár a jó üzleti érzékének igazolása is lehet. (Rövid időn belül kellett két házat vásárolnia, hiszen 1840 körül került a településre. Ez viszont aligha erősíti az „egy szál batyuról” szóló legendát, hiszen a gyors ingatlan- és földszerzés inkább komolyabb anyagi erőt sejtet. Ekkor már régóta özvegy édesanyja is Bezdánba költözött, ott halt meg 1842-ben. Ennek anyakönyvi bejegyzése sokat nem segít eredeti családneve megállapításában, mert a halottat „*Limburger Dorottya*” néven regisztrálták. (Gregor Limburger fiatalabb gyermekei közül többen Garán tűntek fel a 19. század folyamán.) Az említett urbáriális névsorban viszont Balthasar Limburgerén kívül csak egyetlen olyan nevet lehet találni, amely családunkkal kapcsolatba hozható: a vele épp szomszédos házat birtokló „*Sakter György*” minden bizonyossággal *Georg Schochterrel*, nagyanyám dédapjával azonos. A lista mindkettőjüket földművelő családfóként tartja számon. Más, a rokonságból ismert nevet nem találni, tehát az ősök többségét másutt kell keresni. (Vö. *Balla Ferenc: Bezdán története a kezdetektől 1914-ig. Logos, Tóthfalva, 1993. 159-176.*) Ez azért tűnhet furcsának, mert németek már az 1780-as években jelen voltak Bezdánban, de

ennek alapján a mi elődeink nem voltak köztük. Balthasar Limburger feleségének családjáról, a **Lorbachokról** mindeddig annyit sikerült felderíteni, hogy valószínűleg szintén más bácskai településről kerültek Kollutra. Első magyarországi képviselőjük *Johann Lorbach* lehetett, aki 1768-ban 45 évesen Körtésre (Krusevljére) került 4 gyermekével együtt, de tartósan nem maradtak ott. Az 1794-ben Kolluton házasságot kötő *Josef Lorbach* (1773 k. – 1846) kora alapján neki kései gyermeke, de unokája is lehet – mindenesetre Balthasar Limburger ennek lányát vette feleségül. Valamivel többet tudni Josef feleségének (*Katharina Fetter/ Vetter*, 1774-1829) családjáról. Ő még német földön, a Badenben található *Amolterben* (ma *Endingen* település városrésze, Freiburg közelében) született. Apjával (*Anton Fetter*) és további 9 személlyel települtek Kollutra viszonylag későn, 1790-91 folyamán. Katharina a legidősebb gyermek volt a népes családban. A család férfiágon Kolluton már az 1840-es években kihalt.

Viszonylag egyszerű dolgom volt a grószmutter családfájának felkutatásával. A **Zweng** (Zwing, Czving) család az 1760-as évektől jelen van Kolluton; legrégebb ismert ősük *Johann Zwing*, akit az 1784-es népszámlálás felnőtt férfiként azonosít. A családunkhoz vezető ág az ő fiával, *Lorenz Czvinggel* kezdődik (a grószmutter az ő dédunokája volt), de a család helyben és Bezdánban is kiterjedt rokonsággal rendelkezett. Ezen a vonalon anyai ágon több 18. századi telepés ősig sike-

rült eljutnom: egy bizonyos **Peter Baron** (sz. 1709 körül) Lotharingiából Apatinba került a század folyamán. Az ő, minden bizonnyal már Kolluton született unokája lett Georg Zweng felesége, és így a grószmutter nagyanyja. (A Baron család egy része a 19. század közepéig Apatinban maradt, utána nyomtalanul eltűntek onnan.)

Ezen a vonalon a 18. század végén már Kolluton megtalálhatók a további – anyai ágon – rokon *Fembach, Urban, Stetz, Huber, Lehnhard* és *Kuntzer* családok. Az ő németországi származási helyüket és bizonyosan Magyarországra érkező telepés ősüket mindaddig nem sikerült megtalálnom.

Folytatjuk ■

Helyreigazítás

Az áprilisi számunk 15. oldalán található képaláírásba egy sajnálatos hiba csúszott. A képen ugyanis nem Solymos Éva, hanem testvére, a már 20 éve elhunyt (ZSELLÉRNÉ) SOLYMOS MÁRTA látható. Minden érintett és olvasóink szíves elnézését kérjük!

OLVASÓINK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

Mayer Antal:

„Én már választottam hazát..”

Egy bácskai családtörténet és más írások

c. kötetének könyvbemutatóját.

A kiadványt bemutatják:

Merk Zsuzsa, dr. Cseh Béla, dr. Mayer János (a könyv szerkesztője)

Közreműködnek: **Terray Orsolya, Balázsevits Tamás, Nagy Imre, László Erika**

A rendezvény helye:

Ady Endre Városi könyvtár (Baja, Telcs Ede u.)

Ideje:

2018. május 25. (péntek), 18 óra

Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

Kérjük,

támogassa Ön is

a lapunkat kiadó

Bajai Honpolgár Alapítványt

személyi jövedelemadójának

1%-ával!

Alapítványunk adószáma:

19047403-1-03

Támogatását

előre is köszönjük!

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

Lapunk a 2018. évre is előfizethető. **Érdeklődni az alábbi telefonszámon lehet: 79/322-600**

A Bajai Honpolgár példányonkénti ára: **330 Ft.**

Előfizetési díjaink a következők.

Helyben (házhoz szállítva) 4 000 Ft

Vidékre (postaköltséggel) 7 400 Ft

Külföldre (postaköltséggel) 14 000 Ft

Fizessen elő, hogy biztosan megkapja!

Bajai Honpolgár Alapítvány

Egy háborús szabadságotlasi kérvény

Sarlós István

■ 1918 az ötödik háborús év volt. A teljes gazdasági kimerülés jeleit mutató Osztrák-Magyar Monarchiában mind az ipari, mind a mezőgazdasági termelés megállíthatatlanul csökkent. Az általános munkaerőhiányt bizonyos esetekben hadifoglyok – Bács-Bodrog vármegyében elsősorban oroszok – munkába állításával lehetett pótolni, de ez nem jelentett hosszú távon megoldást. A város tulajdonát képező, haszonbérletbe kiadott mátéháza-pusztai majorságok – 7 majorság együtt kb. 5 020 kataszteri hold – Baján a mezőgazdasági nagyüzemet jelentették. Az 1895-ös mezőgazdasági összeírás szerint a Baján található, gőzzel hajtott modern mezőgazdasági gépek jelentős része itt üzemelt. A gépállomány üzemeltetése és folyamatos karban tartása egy helyben lakó szakembert, jelen esetben egy kovácsmestert kívánt. A mátéházi majorságok központjaiban a majorok helyben lakó munkásai külön kis közösséget alkottak, amelyben mindenkinek megvolt a saját helye és szerepe. A háború előrehaladtával a minden téren megmutatózó egyre nagyobb munkaerőhiány fokozatosan megbénította a majorságok működését is.

Az ipari berendezések, a mezőgazdasági gépek szakszerű működtetéséhez a katonai szolgálatot teljesítő képzett munkásokra, szakemberekre volt szükség. Az első világháborúban a harctéren bevetett technikai újítások üzemeltetéséhez is kellett az elsősorban műszaki végzettséggel rendelkező katonák és tisztek. A fegyverek ápolásához, karbantartásához és az esetleges kisebb, harctéri javítások elvégzéséhez elengedhetetlen volt az aktuálisan szolgálatot teljesítő mérnökök, technikusok, lakatosok, kovácsok, esztergályosok stb. segítsége. A harcokban egy-egy csapattestnél szolgálatot teljesítő civil foglalkozásban kovács nagy segítséget jelentett a bajtársainak is. Ők a munkájuk nélkülözhetetlensége miatt szinte minden esetben megkülönböztetett figyelmet és megbecsülést kaptak. A nélkülözhetetlenségük miatt viszont ritkán engedték el őket hosszabb eltávozásra, szabadságra, a szolgálat alóli mentesítésük gyakorlatilag lehetetlen volt. 1918-ban a mátéházi I-II. majorban lakó és dolgozó Deli Elemér kovácsmester szabadságotlasi kérelme kivitelezhetetlen próbálkozásnak tűnt.

„9.234/1918

Nagyságos Polgármester Úrhoz
Baján.

Kérelem.

Csernák József
mátéházi-pusztai haszonbérletnek mezőgazdasági kovács felmentése tárgyában.

Nagyságos Polgármester Úr!

Deli Elemér gazdasági kovács felmentése tárgyában beadandó kérvényemmel mellékelem, hogy azt pártfogó nyilatkozatával ellátva címzetthez expedálni kegyeskedjék. Baja város közösségének, úgyszintén mint haszonbérbe adónak, úgyszintén mint fogasztónak közvetlen érdeke, hogy a haszonbérlet földek kellőleg megműveltesse, ami a jó és kéznél lévő mezőgazdasági kovácsot nélkülözhetetlenné teszi.

Teljes tisztelettel:
Csernák József.

A 68. gyalog ezred II. század
Tekintetes Parancsnoksága
Prága

Alulírott azon alázatos kéréssel járulok a Tekintetes Parancsnokság elé, hogy volt gépészem és kovácsom: Deli Elemér gyalogost /: 68. gy. ezr. II. század I. szakasz /: a mezőgazdasági és cséplési munkálatokra szabadságotlasi kegyeskedjék.

2000 kis hold [1 kis hold = 1000 négyzetméter] földön gazdálkodom, teljes gazdasági berendezéssel, s most, hogy – gépész-kovácsomat történt behívás folytán gépész-kovács nélkül maradtam – gazdasági üzemem veszélyeztetve van, mert a szárazság folytán igáim javításra szorulnak, s a legközelebbi csépléshez szükséges cséplőgépem is javításra szorul, már pedig gazdaságom a legközelebbi községtől, vagy várostól oly messze fekszik, hogy üzemem veszélyeztetése nélkül igáimat, gépeimet – javításuk végett – oda esetről-esetre nem vihetem. Állandóan, kint a gazdaságban tartózkodó gépész-kovácsra van szükségem, mint amilyen Deli Elemér volt, mint komenció gépkovácsom.

Ily nagyobb terjedelmű birtok üzemének fenntartása nem tisztán magánérdek, de a mai súlyos viszonyok között feltétlenül köz-

Katonák a doberdói frontszakaszon

érdek is, – s akkor, amidőn ma munkaerőt kapni nem lehet, kéresem méltánylását, a felhozott indokaim alapján – még egyszer alázatosan kérem.

Vagyok a Tekintetes Parancsnokságnak
Baja, I. II. III. Mátéházi-pusztá 1918. április
hó 29-én

Mély tisztelettel:
Csernák József.”

A városi iratanyagban csak a polgármesterhez beérkezett kérelem maradt fenn, mindenféle kiegészítés és továbbítási feljegyzés nélkül. Vélhetően dr. Vojnics Ferenc polgármester nem továbbította azt a 68. gyalogezred parancsnokságához, mivel nem látta értelmét, de ez nem azt jelenti, hogy Baja város nem foglalkozott az ügygel. Természetesen a városvezetés saját hatáskörében, informálisan érdeklődhetett Deli Elemér után az illetékeseknél – ezt biztosan megtette –, és saját kérvényt is megfogalmazhatott az ügyben (ez utóbbi nem jellemző, inkább egy támogató levéllel kiegészítik az eredetit), vagy új kovácsmestert kereshetett a mátéházi majorságokba. A 68. gyalogezred a kérdéses időben – 1918-ban a háború végéig – Olaszországban állomásozott közvetlenül az arcvonalban, a doberdói fennsík közelében. A nyári és őszi összeomlásoknak, majd a késő őszi összeomlásnak nagyon sok magyar áldozata volt Doberdónál. 1918 szeptemberében a kérvény hátoldalára annyit vezettek fel, hogy a mátéházi kovács kérdését a város megoldotta, ezzel az ügyet elintéztnek tekinti, és levéltárba teszi. ■

Emléktábla Bálint Lászlónak

■ Egykori munkahelyén, a Bajai III. Béla Gimnáziumban emléktáblát avattak 2018. április 21-én BÁLINT LÁSZLÓ tiszteletére, aki 20 évig az iskola igazgatója, később az egykori diákokat magában tömörítő Bélás Baráti Kör elnöke volt. Lapunk korábbi munkatársának, főszerkesztőjének (2004-2014) emlékét az avatóünnepségen a baráti kör jelenlegi elnöke, egykori kollégája idézte fel beszédében, amelyet szerkesztett változatban közlünk.

Szarvas Miklós

A III. Béla Gimnázium fennállásának eddigi 261 éve alatt rengeteg diák és dolgozó fordult meg az intézményben. Közülük kevesen lehetnek, akik elmondhatják, hogy 60 évet töltöttek különböző minőségben e falak közt. *Bálint László* (1933-2014) „kisgimnazistaként” 4 évet, tanárként 16 évet, igazgatóként 20 évet, a Bélás Baráti Kör elnökeként újabb 20 évet élt meg „bélásként”. Tanári és igazgatói tevékenységét magas fokú hivatástudat hatotta át. Munkáját példamutató igényességgel végezte. Szakmai tudásával, irányító tevékenységével szellemi tekintélyt vívott ki magának.

Tanítványai közül számos elismert kutató, tudós ember, alkotó értelmiségi került ki. Kollégái szerették és tisztelték. Emberi kapcsolatait minden esetben a humánumon alapuló megértés jellemezte. Önzetlensége, szerénysége példamutató volt. Igazgatóként országosan is köztiszteletben

álló személyiséggé vált; tagja volt a *Gimnáziumok Országos Szövetsége* elnökségének is. Nyugdíjba vonulása után a III. Béla Gimnázium Baráti Körének elnökeként továbbra is a gimnázium támogatása volt a fő tevékenysége. A Baráti Kör célja a gimnázium munkájának szellemi és anyagi támogatása, az iskola emlékeinek, hagyományainak ápolása, a volt iskolatársak kapcsolatának fenntartása. Ezt a feladatát nagyon magas szinten látta el. Irodalmi, publikációs munkássága is jelentős. Több könyvet írt, illetve szerkesztett. Jelentős szerepe volt a *Bajai Honpolgár* folyóirat működésében, később két évtizeden át szerzője, 10 évig a főszerkesztője volt a lapnak.

Munkásságáért megkapta a *Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztje* kitüntetését. Baja városa pedig a *Baja Város Oktatásáért, majd a Baja Városért* kitüntetéssel ismerte el tevékenységét, az Erdei László Honvéd Alezredes Alapítvány pedig (posztumusz) *Baja Város Hírnevéért* díjat adományozott neki.

Amikor a Bélás Baráti Kör elnöksége az emléktábla állítását elhatározta, próbáltunk olyan helyet találni az épületben, amely valahogy „életközelibb”, mint az eddig elhelyezett sok emlékező tábla. Amikor a helyet kiválasztottuk, tréfásan meg is állapítottuk, hogy a *Babits Mihályt* ábrázoló domborművel szemben igazán méltó helyre kerül.

Azóta egy beszélgetésben dr. *Dániel József* tanár úr, egykori kisgimnazista osztálytársa idézte fel a negyedikesként átélt közös irodalmi élményeket, és ő is megerősítette, hogy Bálint László már akkor elkötelezte magát az irodalom, különösen annak a Nyugathoz kötődő irányzata mellett.

Most, amikor leleplezzük ezt a táblát, bízom benne, hogy mindazok, akik naponta szembe találják magukat Bálint László képmásával, erőt, hitet kapnak akár a tanuláshoz, akár a tanításhoz.

A Baráti Kör nevében átadjuk az emléktáblát a gimnáziumnak. Kérem *Arnóczki János* igazgató urat, viseljük gondját! ■

Búcsú Bernschütz Sándortól

■ 2018. április 8-án, 82 éves korában elhunyt Bernschütz Sándor, a Sükösdői Általános Iskola, a Bereczki Máté Szakközépiskola, a Tóth Kálmán Gimnázium és Szakközépiskola, majd a III. Béla Gimnázium nyugalmazott pedagógusa, a gimnázium korábbi igazgatóhelyettese. Az elhunyt kiváló tanár lapunknak is gyakori szerzője volt, alapos kutatómunkáját egykori munkahelyeinek emlékkönyvei és egy családtörténeti összefoglalás, valamint számos tanulmány őrzi. Szerkesztőségünk őszinte részvétét fejezi ki a gyászoló családnak. Az alábbiakban főszerkesztőnknek (aki Bernschütz tanár úr tanítványa volt) az április 18-i gyászszertartáson elhangzott beszédét szerkesztett változatban közöljük.

Mayer János

Két évvel ezelőtt, amikor *Bernschütz Sándor* 80. születésnapját kollégák és családtagok szűk körében ünnepeltük, egy tétova gondolat kísérettel számos érdemének felsorolása helyett megpróbáltam lajstromba venni, melyik az a *10 ismeret, amely minden valahai Bernschütz-tanítvány számára magától értetődőnek számít*, és amelyek minden tényszerű méltatásnál és

eredményfelsorolásnál többet mondanak el a tanárról és az emberről. Az akkori kedélyes hangulat mára gyászos szomorúsággá változott, most – amikor az egykori tanítványok és kollégák nevében búcsúzom – mégis először akkori szavaimat idézem, hiszen valóságtartalmuk azóta mit sem változott.

1. Ha valaki járt Sanyi bácsi óráján, az pontosan tudja, hogy a „Bernschütz-balta”

Bernschütz Sándor (1936-2018)

Fotó: Nagy Eszter

a régi Baján olyan megbízható márkami-nőséget képviselt, amelyet az államosított ipar sosem volt képes produkálni;

2. Egészen biztosan megtanulta, hogy Közép-Európa (és miután másfelé nem nagyon éltek, az egész világ) legnagyobb szarmata temetője Baja közelében található, és aki feltárta, iskolánk egykori diákja volt;

3. Számára nem lehet kérdéses, hogy a történelem segédtudományai (a címertan, az oklevéltan, a zászlótan stb.) akkor is nagyon fontosak, ha ezeket a felvételin senki sem kérdezi – főleg, hogy a terület egyik legnagyobb hazai szaktekintélye iskolánk egykori diákja volt;

4. Biztosan tudja azt, hogy „*korunk művészi portréját csak akkor sikerülhet megalkotni, ha kiművelt emberfők sokasága kíséři figyelemmel a művészek erőfeszítéseit, mentesíti őket az alkotómunka legkínzóbb rémétől: a magukra utaltság korlátlan szabadságától*”, és lehet, hogy írtak már modernebb műveket is a régi korok művészetéről az imént idézett *Artnér Tivadarénál*, de gyakrabban emlegetett soha (pedig ő nem volt iskolánk diákja);

5. Régen tudja, hogy indiánnak lenni nem származás, hanem erkölcs kérdése, s aki egyszer „a mohikánok törzsének” tagja lett, egy életen át az is marad, s öntudatos környezetbarátként – ha már musztángok hátán nem érkezhetsz – csakis kerékpáron érdemes közlekedni;

6. Alighanem hallott róla, hogy Baja környékén (és máshol) a kutyaneeveket nem véletlenszerűen, hanem nagyon is követhető logikai rend alapján adták a házi kedvenceknek; azt is tudja, hogy egy valamirevaló történésznek városi gyermekként is illik tisztában lennie az eke részeivel;

7. Megtapasztalta, hogy a tanár nemcsak tudásával, hanem megjelenésével, beszédmódorával is tekintélyt sugároz, és akármilyen beszédmódot akkor sem enged meg magának, ha történetesen a csibész diákok alaposan felbosszantották, s hogy az oktatásban az ész mellett szívre is szükség van;

8. Tanára példájából látta, hogy nem a diploma, hanem a folyamatos *önművelés* és *alkotó tevékenység* teszi az értelmiségit, akinek a saját szakterületének eredményeit mindvégig figyelnie illik könyvek, folyóiratok olvasásával, és erre nevelni tanítványait is;

9. Hogy a tanárnak nem az állandó méltatlankodás, permanens elégedetlenkedés, hanem a tudás kincseinek átadása mellett az *érzelmi és erkölcsi értékek, izgalmas gondolatok ébresztése* a fő feladata; a

vezető pedig úgy is tud kritikát mondani kollégáiról, hogy egyetlen rossz szó sem hagyja el a száját;

10. Pontosán tudja, hogy a helyi köztudásnál talán semmi sem fontosabb, s hogy érdemes büszkének lenni arra, hová tartozunk, és milyen jeles személyiségeket adtunk a világnak és a magyarságnak.

Most, amikor egy nagy pedagógus generáció egyik utolsó mohikánja az örök vadászmezőkre távozott, két évvel ezelőtti szavaimat kiegészítem néhány olyan gondolattal, amelyek az akkori vidám percekhez kevésbé illettek volna, de fontos, hogy ne feledkezzünk meg róluk.

Amikor diákjaim számára *Csokonai* azon sorait tanítom, hogy „*ember és polgár leszek*”, bevallom, a legtöbbször Sanyi bácsi jut eszembe róla. Mai megvadult világunkban szinte kurióznak számít az az emberi szelidség, amellyel Bernschütz tanár úr tanítványairól, kollégáiról beszélt, és azokat is megpróbálta megérteni, akik fájdalmat okoztak neki vagy visszaéltek a bizalmával. Nemcsak szavakban vallotta, hogy a pedagógiához két dolog kell: *józan paraszti ész és egy darab szív. A polgárság* esetében pedig egyáltalán nem csak társadalmi réteghez, hanem magatartásformákhoz, attitűdökhöz való ragaszkodást jelentett – s mindezt (nagy részt) egy olyan korszakban tette, amikor a polgári értékrend nem példaértékűnek, hanem a történelem szemétdombjára száműzni kívánt, „túlhaladott” szemléletnek számított. Ahogy *Esterházy Péter*, úgy – tőle függetlenül bár, de – Sanyi bácsi is úgy tartotta, hogy *egy bizonyos szint fölött nem megyünk egy bizonyos szint alá*. Ez nála semmiképp sem értelmiségi gőg, hanem olyan fokú morális-szellemi igényesség volt, amelynek a tanári pályán alapfeltételnek kellene lennie, legyen bár szó külső megjelenésről, beszédstílusról vagy épp nyilvános véleményalkotásról. Azon ritka publikáló értelmiségiek közé tartozott, akiknek írásai szinte semmiféle szöveggondozást nem igényeltek: leírt, veretes szavainak súlya és mélysége és a „vájtfülűek” számára jól érthető szimbolikája volt. Kivételes műveltségű bölcsész és tanár volt, és olyan vezető, aki nyilvánosan sohasem önmagát, hanem kiváló kollégáit és sikeres diákjait dicsérte.

Ha akarnám, sem tudnám felsorolni mindazt, amit tanultam tőle azalatt az idő alatt, amíg diákja lehettem. Annyit talán elmondhatok, hogy ebben nem is a megszerzett történelmi ismereteket érzem a leglényegesebbnek, pedig abból is sokat szereztünk általa. Sokkal inkább viselkedési

normákban, bizonyos helyzetek kezelésében, empátiában, igényességben kaptunk tőle valamit, amiről ugyan nem szereztünk osztályzatokat, mégis valószínűleg egyéniségünk részévé és a saját tanári pályánkon egyfajta igazodási ponttá vált.

Meglehet, ebben a mai, az egyéni érdekeket, az anyagi jólétet, a gyors sikert minden más elé helyező világban a Bernschütz tanár úr (később Sanyi bácsi) által következetesen képviselt értékek idejétmúltak tűnhetnek. Én mégis azt hiszem, hogy a *büszke lokálpatriotizmus, a kritikus szellemi igényesség, a pedagógusi hivatástudat, a szilárd erkölcsi normák következetes betartása* nem egy elfeledett múlt attribútumai, hanem éppen ellenkezőleg: az értelmes jövő zálogai lehetnek. Mindezekért hálával és köszönettel tartozunk neki.

Minden ember halálával egy világ pusztul el, a távozó egyénisége, mosolya, simogatása soha semmivel nem pótolható. Ám egy családapa, nagypapa, egy jó pedagógus soha nem tűnhet el teljesen, mert maradandó nyomot hagyott bennünk az emlékek és az átláptált értékek által.

Így bár nem zsűrizhetünk együtt többé Sanyi bácsival, többet nem élvezhetjük hallatlanul érdekes és izgalmas elbeszéléseit, mégis mindig itt lesz velünk, és tovább él *bennünk*. Nyugodjék békében! ■

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár és Művelődési Központ,

Munkácsy Mihály utca 9.

BÓNUSZ ABC,

Vöröskereszt tér 1.

CBA Belvárosi ABC,

Eötvös utca 1.

CBA Delta Market,

Szabadság utca 44.

Cserba Optika,

Batthyány Lajos utca 18.

Líra Könyvesbolt,

Déri Frigyes sétány 5.

Nagy István Képtár,

Arany János utca 1.

Sirály ABC, Sirály utca 4.

Tourinform Iroda,

Baja Marketing Kft.,

Szentháromság tér 11.

Gazdabolt

Piacsarnok

Szívünkben őrizzük, amit ránk hagytál

Elhunyt Weintrager Éva képzőművész

Kovács Zita

■ Döbbenet hallottuk márciusban a szomorú hírt: *Weintrager Éva* elment. A lélek, a szellem viaszteste eltörött, Éva utolsó művészkönyvének lapjai nem íródnak, nem rajzolódnak tovább. Családjá, barátai, tisztelői egy tragikusan félbehagyott élet elmúlásának csendjében maradtak.

Weintrager Éva Vaskúton született 1957. június 13-án. A III. Béla Gimnáziumban érettségizett, a pécsi Janus Pannonius Tanárképző Főiskola rajz-földrajz szakán, majd a Magyar Iparművészeti Főiskola textil-kultúrakörnyezet szakán szerzett diplomát. A Vizuális Iskola, a II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola és a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjának tanára, közművelődési munkatársa volt. Alkotói önkifejezésének lehetőségét művészkönyveiben, objektjeiben találta meg, amelyekben legtöbbször édesapjának, családjának, a magyar történelem nagy pillanatainak, a bácskai földnek állított drámai hangvételű emlékműveket.

Hogy földi életünkben hogyan alakulnak dolgaink, beláthatatlan és olykor befolyásolhatatlan. A gondviselés elől nincs kitérőnk. Éva rendkívül tehetséges, szeretetre méltó, érzékeny ember volt, aki festőművész édesapja, *Weintrager Adolf* emléke, művészi öröksége gondozásának szentelte élete jelentős részét. Az édesapa korai elvesztése nehezen gyógyuló lelki sebet ejtett rajta, amelyet a tanítás, a köz-

művelődés és Baja város kortárs művészeti életének szolgálata mögé rejtett.

Sokunknak – akik útján mellé szegődünk – bőkezűen ajándékozott önmagából, barátságából, önzetlen szeretetéből, gazdagította művészeti kapcsolatainkat, formálta a kortárs művészethez való viszonyunkat. Különleges, szenvedélyes, határtalan szívű ember volt, aki azonban sokszor találkozott értetlenséggel, éretlenséggel: kortárs művészeti elképzelései, vágyai sajnos csak töredékesen valósulhattak meg.

Mély szakmai alázattal fordult Baja város és a bácskai művészet öröksége, édesapja szellemi, tárgyi hagyatéka felé. Műveltségével, vizuális kultúrájával, alkotószellemének fáradhatatlan energiáival nem a saját művek létrehozásának kényszere hajtotta: egy nagyobb közösség, Baja város művészeti életét akarta szolgálni.

Most, hogy a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjában utolsó kiállítását megrendezte, hogy élete, életműve lezárult – talán majd láthatóvá válnak távolabbi összefüggések is. A kortárs magyar művészet, Baja város művészeti élete, szolgálata, szerettei, barátai voltak a legfontosabbak számára, akik az őt körülvevő élet békétlen zűrzavarában mindig békésen összefértek. Művészkönyveiből, kiállítás-rendezéseiből az itt és most minden idegszálával jelen lévő, nyomot, jelet hagyni kívánó kortárs fordult felénk. Így akart hozzánk szólni, így szeretett volna elérni

Weintrager Éva (1957-2018)

bennünket. Érintésével azonban most már csupán az idő, a történet, az emberi sors drámájának egyetlen végtelen terepén, a teremtés univerzumában, a lélek által átjárható világrézsen találkozhatunk újra.

Kedves Éva, hazaértél. „*Porból vagyunk és porrá leszünk.*” Mindaz, ami por Belőled, porrá vált a hétköznapi alázatosan szürke szolgálatában, hogy csak az maradjon nekünk végül, ami sohasem válhat porrá. Legyen Neked könnyű a föld. Imádságunkkal kísérünk a túlsó partra, és szívünkben őrizzük, amit ránk hagytál. ■

Weintrager Éva emlékére

Máry Józsefné Irénke

■ Mi jár a fejemben? Egy Petőfi-idézet. „*Elhull a virág, eliramlik az élet...*”

Miért épp ez a két sor jár a fejemben? Elmondom. Múltam emlékei között elevenen él egy hajdani iskola küzdelmeivel, harcaival, lelkes munkatársaival, zsbongó gyermekeregével, vidám összejöveteleivel, sikereivel...

És a múltból hirtelen megjelenik előttem egy fiatal, pályakezdő pedagógus. Magabiztos, mosolygós, udvarias. Öltözködése, frizurája egyéni. Haja fiatalosan, két copfba fonva leér a válláig. Bemutatkozik: *WEINTRAGER ÉVA* vagyok. Már vártam. Felvettem. Ezzel elkezdődött közös munkánk. Lelkesen dolgozott, rajzot tanított.

Számtalan műsor, ünnepély, verseny, kiállítás megvalósítója lett. Sikerei ösztönözték, boldog volt. Jól érezte magát az iskolában, mert megvalósíthatta elképzeléseit, önmagát, mert hagytam, hagytuk repülni. És ő szárnyalt, repült.

Nyomon követhettük élete nagy változásait. Férjhez ment, megszületett kislánya, Sarolta. S mert minden ember keresi a maga útját, elhagyta az iskolát, de kapcsolatunk mindvégig szeretetteljes maradt. És most valóban el kell búcsúznom, búcsúznunk tőle, mert „*elhull a virág, eliramlik az élet...*” Eliramlott Éva élete, elment közülünk örökre. Nem ugrik le többé a biciklijéről, hogy üdvözljön, nem dobát be több meghívót a postaládámba, hogy egy-egy

kiállításra invitáljon. Elment. Nagy barna szemével még utoljára rám nézett, aztán visszazuhant, és én tudtam, elindult azon az úton, ahonnan nincs visszatérés.

„*Szakálla nő az alkonyatnak,/ Fogatlan emlék dudorász/ Nyaram, te égre nyíló ablak,/ Befalazott az elmúlás.*”

Igen, az elmúlás befalazza, de emléke múlhatatlan, velünk marad ő, amíg csak élünk. Weintrager Éva, drága kollégánk! Búcsúzom tőled a II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola minden dolgozója és tanulója nevében.

Emléked él, és élnek műveid! Szeretetünk elkísér a hosszú úton. Köszönjük a munkában, alkotásban együtt töltött felejthetetlen éveket! Nyugodj békében! ■

Baja nem panaszkodhat...

Gyulavári József emlékkiállítására elé

■ **Április 13-án nyílt meg, és május 2-ig volt látható a Baja Művészetéért Kulturális Egyesület szervezésében egykori főszerkesztőnk, GYULAVÁRI JÓZSEF fotóiból összeállított kiállítás a Borbás Mihály kiállítóteremben. Gyulavári József idén ünnepelné 70. születésnapját, de már négy éve nincs közöttünk. Az évforduló alkalmából nyílt tárlaton fotói mellett fotótörténeti gyűjteményének és rockzenészi múltjának tárgyai is láthatók voltak, a kiállítási anyag egy része pedig az Ártér, a Bajai Honpolgár, a Bajai Tükör és a Bácskai Napló keretei között folytatott újságírói-szerkesztői munkájáról emlékezik meg. Az alábbiakban a kiállításon elhangzott megnyitóbeszéd szerkesztett változatát olvashatják néhány kép kíséretében. (További képeket honlapunkon találhatnak.)**

A kiállítóteremtől távolról

Kincses Károly

■ Baja nem panaszkodhat. Fotósokkal, jó fotósokkal bőségesen el volt látva. Valahogy ide koncentráltan születtek a tehetséges emberek. Persze, nem ilyen egyszerű a dolog. Jó, jó, elfogadjuk: itt és a környéken a bokorban is tehetséges fotós terem. De ezekkel kéne, kellett volna, kell majd valamit kezdeni. Ebben a sorrendben. Mert ha figyelmesen nézzük a névsort, mondogatjuk a neveket, tudjuk: egy részük elmenekült a városból, sokan még az országból is, egy részük meghalt idő előtt, anélkül, hogy pályáját igazán megfutotta volna, és aki maradt, az sem felhőtlenül boldog és elégedett.

Közülük az egyik zenélt és zenét hallgatott, fényképezett és gyűjtött, horgászott, halászlét főzött, írt és ivott, barátkozott, kapcsolatokat épített, szervezett, és mindezt szenvedélyesen, átélten, komolyan és teljesen, vére menően tette. Mágnes volt. A vele egyező polaritású embereket vonzotta, és erőterében megtartotta, a többiekét viszont intenzíven taszította magától. Ha nem fotótörténészként, ha-

nem emberként, barátként kéne megjelölnöm Gyulus legvonzóbb tulajdonságát, biztosan ezt tartanám mind közül a legfontosabbnak. Megismertem talán az egyik nagybaracska szociófotós táborban, és aztán főleg *Walter Péter* jóvoltából újra és újra találkoztunk, hol Baján, hol Szeremlén, hol Kecskeméten, hol a Mai Manó Házban, ahol 1999-ben kiállítást rendeztem a képeiből. Ebből az alkalomból egy kis mesét kreáltam a meghívóra. Aki még nem hallotta, azoknak elmondom, de engem is meglepett, hiszen csaknem húsz esztendő telt el azóta.

Ez volt a címe: *Az igazmondó szociofotós esete a magyar fotográfival*. Egy megtörtént mesét mondom el nektek, gyerekek! Él messze messze, de még innen a világ végétől, Baja városában egy nagyon becsületes, nagyon következetes fényképész ember, aki

kora ifjúságában – még az 1960-as évek végén – elhitte, hogy a fényképésznek az is dolga lehet, hogy objektívjén keresztül felfigyeljen a társadalom visszas jelenségeire, az elesett, szegény, rászoruló emberekre. Úgy sejtette, az a feladata, hogy mutatóujját lassan begörbítve minden ilyen pillanatban exponáljon, majd az ily módon megszületett képeivel segítsen, előmozdítson – a maga módján – valamit a világ kátyúba suppanó szekerén. Ne szóljatok bele, gyerekek, hogy ez már akkor sem így volt egészen! Ez mese, s abban bizony minden megtörténhet. Nos, ez a derék fényképész tette a dolgát rendesen, készítette a fotóit, s amikor elég sok lett már neki otthon az asztalfiókban, elhatározta, hogy megmutatja az embereknek. S hogy a továbbiakban mi történt vele? Aki kíváncsi rá, gyerekek, az jöjjön el Gyulavári József manóbéli kiállítására!

És eljöttek akkor, és megnézték, és aztán még megírta kérésre a bajai Team történetét, ami sűrítve mindent magában hordoz, ami egy *Gyulavári József* nevű egyedből, fényképészből, humanista, lokálpatrióta emberből, életének 66 évéből fontos volt. És aztán eltemettük *Gera Mihályt*, *Kovács Lacit*, négy éve Gyulus haló porait is elmosta a Duna. Mi még maradtunk, hogy emlékezzünk rá, rájuk, hogy elmondjuk, nemcsak a képek, nemcsak a tárgyak, nemcsak a szövegek kell őrizzék emléküket, de az élő emlékezet is.

Baja lakossága a wikipédia szerint 36 267 fő. Énszerintem viszont meg százezres nagyváros, feltéve, ha mindazokat beleszámoljuk, akik itt éltek, innen mentek el, itt tettek valamit valaha a városért, vagy itt hunyták le a szemüket. Minden valóságos ember mögött áll tíz vagy száz egykor volt bajai. És ha ezt tudjuk, ha a halottainkat nem elmenteknek, hanem valamilyen formában köztünk lévőnek gondoljuk, akkor nemcsak nekik, de nekünk is teljesebb lehet az életünk.

Hát, ezt szerettem volna elmondani neked, Gyulus, úgy, hogy a többiek is hallják. ■

„Addig folytatom a nyilakat, amíg találok benne érdekeset”

Kántor Józseffel erdélyi gyökerekről, bajai újrakezdésről, iskolateremtésről és motívumokról

■ **KÁNTOR JÓZSEF** egyike volt az első, Bajára települő erdélyi művészeknek: még a rendszerváltás előtt, 1988-ban költözött át családjával Romániából. A Maros megyei Ratosnyán született, a román többségű faluból azonban épp művészi hajlamai emelték ki igen hamar: Marosvásárhelyen, majd Kolozsváron tanult, repatriálása előtt pedig székely városokban élt és dolgozott. Ma már szerves része a bajai művészeti életnek, bár hamarosan maga mögött hagyja a várost. Ebből az alkalomból tekintettünk vissza gazdag pályafutására, amelyben alkotóként és intézményvezetőként is maradandó nyomokat hagyott, hiszen több tucatra tehető egyéni és csoportos kiállításainak száma, és köztéri alkotásai is ikonikusnak számítanak. Nevének pedig szinte védjegyévé vált a nyíl motívum, ennek eredetéről is szó esett.

Sándor Boglárka

– Első munkahelyem Gyergyószentmiklóson volt, a bútorszövetgyárban, ahol 1977-ig dolgoztam, mivel eredetileg textiltervezést tanultam. Ott kerültek elő a nyilak, még a 70-es évek közepén. A tervezési részlegben ugyanis egy idő után kiderült, hogy nem az eredeti terveknek örülnek. Az akkori vezetőség sokkal inkább értékelte, ha valaki lemásolt egy csicsás, rokokó virágos, már meglévő mintát vagy terméket. Ezek nagyobb sikert arattak, mint a saját, eredeti, újszerű ötletek. Ezért a saját szórakoztatásomra elkezdtem rajzolgatni kockás papírra, átlósan osztva a négyzeteket, így jött ki a nyíl forma. Később már tudatosan is kezdtem használni. Például Csíkszeredában, ahol a Hargita Művészeti Szövetkezetnél dolgoztam textilminta-tervezőként, majd jött egy időszak, amikor szitáznom kellett. Szerencsére mi a kolozsvári képzőművészeti akadémia textil szakán mindent tanultunk: nem voltak külön szövő, nyomó

stb. szakok, hanem a hat év alatt végigvetük az összes technikát, így a szitázás sem jelentett problémát. Elkészítettem szitával egy formát, és nagyon sokáig csak textilre nyomtattam. A gyergyói időszakban még rajzolgattam kint, a természetben is. A székelyföldi építészetben megfigyelhetők az egymás mellett sorakozó tetők, épületek esetében, különösen a csűrök bütüjében a nyíl alakzatok, valószínűleg ez is hatott rám. A végleges forma azonban papíron született meg, szinte véletlenszerűen, aztán megláttam benne a kimeríthetetlen lehetőségeket. Addig folytatom, amíg találok benne érdekeset. Az első bajai kiállításom is ebből az anyagból készült, 1989-ben volt a múzeumban, a mostani helytörténeti kiállítás helyén

– *Előfordult művész a családban?*

– Nem volt jellemző, bár háztartásbeli édesanyám sokat és nagy hozzáértéssel kézimunkázott, ismerte a környékre jellemző összes technikát és stílust. A

faluban sokaknak ő segített felvetni, a szövést elindítani. Édesapám a kisvasútnál dolgozott forgalomirányítóként. Volt egy időszak, amikor egy jobban fizető, de nehezebb munka kedvéért ezt otthagyta, idősebb korára viszont visszakerült a vasúthoz. Négyen vagyunk testvérek, és mivel én vagyok a legidősebb, én tanulhattam legtovább. A faluban magyarul csak elemi iskola működött, utána engem a tanító néni javaslatára édesanyám elvitt Marosvásárhelyre, felvételizni a művészeti iskolába. Hamar elkerültem tehát otthonról, onnantól csak vakációkra jártam haza, mert akkoriban nem volt sem pénz, sem lehetőség minden hétvégén hazautazni. A testvéreim csak román nyelvű szakiskolákban tanulhattak tovább.

– *Egyenes út vezetett a kolozsvári képzőművészeti akadémiaira?*

– Szerencsére elsőre sikerült bekerülni, aminek volt is tétje, hiszen különben következett volna a kötelező sorkatonai szolgálat. A magyarokat azért nem nézték túl jó szemmel az akadémiaán, bár elméletileg létezett magyar szak, de alig néhány tárgyat tanítottak csak magyarul. Gyakran jártunk kiállításokra, de nem volt ennyi lehetőség, mint most. A kulturális életbe is be tudtunk kapcsolódni. Akkoriban hagyományként számított, hogy a képzőművészeti tanuló diákok bejártak a magyar operába statisztálni és világosítani. Emiatt szabad bejárást biztosítottak nekünk minden előadásra az operába és a színházba is, ráadásul a statisztálásért még fizettek is. Minden előadást megnézhetünk, olyanokat is, amelyekre már jegyet sem lehetett kapni. Nagy művészeket láthattunk még színpadon, nagyon jó előadásokat játszottak akkoriban a kolozsvári társulatok.

– *Hogyan került egyetem után épp Gyergyóba?*

– Akkoriban kinevezéssel lehetett a szabad állások közül választani. Olténia, Szatmár és Gyergyó között választhattam, ez utóbbi esett a legközelebb az otthonomhoz, ez volt a fő szempont. Le kellett volna töltenem a három gyakorlóévet, de kicsit előbb sikerült eljőnnöm, mivel a feleségem, Erika a csíkszeredai zeneiskolában kapott állást, és én is odaköltözhettem. Ott már a szövetkezetbe kerültem, nagyon sokféle terméket állítottunk elő, pl. kézzel csomózott szőnyeget. Onnan kerültem a csíki múzeumhoz tartozó zsögödi képtárhoz, amelynek épp

Családi körben

nyugdíjba ment a vezetője, és rám bízta a posztot. Rövid ideig muzeológus is voltam, elkezdtem ilyen irányú tanulmányokat folytatni Bukarestben, de ehhez folyamatosan fel kellett utazni továbbképzésekre, meg a Szekuritáéhoz is gyakran behívtak, hogy számoljunk be arról, milyen kiállításokat tervezünk. Közben új igazgatót kaptunk, egy igencsak hírhedt figurát, aki a kinevezése után az első, általa megtartott értekezleten maga is figyelmeztetett minket, hogy politikai tiszt, és jelentenie kell mindent, ezért vigyázzunk, mit beszélünk. Az előző igazgatót feljelentette azért, mert emlékkiállítás szervezett a múzeumban *Márton Ferenc* csíkszentgyörgyi születésű grafikus-festő-művész munkáiból. Ő frontkatonaként szolgált az első világháborúban, és úgynevezett riportképeket rajzolt az átélt eseményekről. Rajzait egy rokona csempészte haza, és ezekből terveztük a kiállítást, amit nem is titkoltunk, szerepelt az előre leadott éves munkatervben, jóvá is hagyták. Az új kolléga azonban talált az igazgatói iroda egyik nyitott polcos szekrényében egy 40-es évekből származó katalógust, amelyben Márton Ferencet nagy magyar hazafinak nevezték. Ezt mutatta meg a Szekuritátén, ahol azonnal ügyet kerékkítettek belőle: mindannyiunkat behívtak, az igazgató pedig bele is bukott. Magam addig maradtam a múzeumban, amíg beadtuk a kitelepelési kérelmet.

– *Ma már, a gyorsított honosítások időszakában sokan el sem tudják képzelni, hogy akkoriban milyen procedúrával járt elhagyni az országot..*

– Nekünk két évbe telt, pedig családgyesítést kértünk, aminek elvileg nincs politikai töltete, mégsem siették el a hatóságok az intézkedést. Anyósom Budapesten élt, oda ment férjhez, miután Erika befejezte a tanulmányait, és munkába állt. Gyakran meglátogattuk abban az időszakban is, amikor még csak kétevente lehetett útlevelet igényelni, mert ha küldött egy táviratot, hogy betegeskedik, akkor kaptunk engedélyt soron kívül is. Akkoriban az számított bevett gyakorlatnak, hogy aki kitelepelési kérelmet nyújt be, azt azonnal kirúgják a munkahelyéről. Erikát ki is rúgták a tanügyből, bár mondogattam neki, hogy ne írja alá, de végül már nem volt miért erőlködni. Én titkoltam a szándékot, amíg lehetett, ezért nem rúgtak ki rögtön, csak miután megtörtént az első hivatalos lépés. Az én főnököm ugyanis már a gyakori ronklátogatások, magyarországi utazások után is mindig kérdezgette, hogy miért nem költözünk át mi is. Addig mondogatta ezt, amíg egyszer arról biztosítottam: ha

majd elszánjuk magunkat, akkor az elsők között lesz, aki megtudja. Így is lett. Amint sikerült benyújtunk a kérvényt, anyósom befogadó nyilatkozatával megtámogatva – már a követségre sem volt egyszerű bejutni, mert a román rendőrök nagyon erősen őrizték az épületet, nem volt hivatalos ügyfélfogadás, hogy bárki is bejuthasson, így el kellett terelni egy bukaresti barátunk segítségével a figyelmüket –, megírtam a felmondásomat, és szólítottam is az igazgatót. Kitértettem a felmondási időt, de közben, mivel már azelőtt elkezdtem szitázni, rengeteg megrendelést kaptam mindenféle zászlókra. Egy nyugdíjas ügynök bőven ellátott munkával, akkoriban ebből igen jól kerestem. Igaz, a pénzzel nem mentünk sokra, hiszen Romániában üresen tátongtak az üzletek, de amikor megtudtuk, hogy kiköltözéskor csak bútort hozhatunk ki magunkkal, akkor elkezdtünk belőle bútorokat vásárolni, így itt már nem kellett ilyesmire költeni.

– *Lelkileg mit jelentett a tudat, hogy eljönnek?*

– Akkor nem nagyon viselt meg. Olyan időket éltünk, hogy azt mondogattuk: minél rosszabb, annál jobb, mert előbb-utóbb csak kell jönnie a változásnak. Mi már jó egy éve idekint laktunk, amikor bekövetkezett ez a változás, de utóbb arról is kiderült, hogy mégsem lett annyira jó.

– *Hogyan kerültek éppen Bajára?*

– Amikor még csak tervezgettük a kitelepést, de még nem tettük meg a konkrét lépéseket, anyósomnak valahogy sikerült szereznie egy listát azokról az iskolákról, ahol zongoratanári állást hirdettek. Elkezdtük járni az országot, de sehol nem jártunk szerencsével. Kecskeméten a megyei tanácsnál javasolta Kiss Márta, hogy próbálkozzunk Baján. Nekünk addig ez nem jutott eszünkbe, de utána már több szempontból is jó választásnak bizonyult, mivel nemcsak Erika kapott lehetőséget, hanem én is, a tervezett vizuális iskolával.

– *Egy már kialakult rendszerbe érkezett?*

– Baján 1985-ben kezdődött a „vizus” mozgalom. Eleinte szakkörszerűen alakultak csoportok, még nem iskolaként működött, hanem az általános iskolákban tanító rajztanárok fogtak neki lelkesen a munkának. Abban az időben alapfokú művészeti iskola az országban csak Budafokon működött. A szakkör az akkori művelődési központban indult, amikor idekerültünk, már épp a harmadik évfolyam kezdte meg a tevékenységét. Akkor került át az újjáirosi iskolába, ami már általános művelődési

Alkotás közben

központként működött (Baján még egyedülként). *Kincses Ferenc* volt akkoriban a tanácselnök, aki sokat tett Baja művészeti életéért. Többek között ezeket a műtermeket is neki köszönhetjük, ő járta ki, hogy a Parti utcai társasház padlásterét alakítsák műteremmé. Erika dolgozni kezdett a Liszt Ferenc Zeneiskolában, engem pedig megbízta az épp alakuló vizuális iskola vezetésével, így szerencsésen alakult a helyzet, hiszen a munka és a lakás is várt minket. 1988 augusztusában költöztünk át. Egyenesen ide érkezünk meg, a Parti utcába. Vagonban érkezett meg a holmink, a bútoraink, itt pedig kisebb kamionokkal tudtuk csak elszállítani. Kánikulában érkezünk meg Bajára, az állomáson pedig sürgettek, hogy gyorsan pakoljuk ki a vagon. Egész délután és este hordtuk a bútort, a fuvarosok mindent lepakoltak a ház előtt, onnan kellett nekünk felhordani a lakásba. Az volt a szerencsénk, hogy amikor este jöttek haza a szomszédok a Dunáról, azonnal beálltak segíteni.

– *Akkor az első benyomásuk kedvező lehetett Bajáról és az itteni emberekről. Ez később is megmaradt?*

– Nekünk sosem volt konfliktusunk senkivel, leszámítva a megszokott munkahelyi torzalkodásokat. Az utánunk érkezett erdélyiektől hallottunk arról, hogy ők, illetve az iskolában a gyerekeik is megkapták a románosítást, de nekünk nem volt ilyen élményünk. *Noémi* lányunk itt kezdte a második osztályt az ének-zenei általánosban, de sosem volt problémája. Igaz,

pakolás közben a szomszédok, látva a sok bútorunkat, megjegyezték: ha ennyi mindenetek volt, miért jöttetek el? Akkor még nem értették ezt a helyzetet, nem is nagyon találkoztak kitelepülőkkel, mi az első erdélyiek között érkeztünk ide. De mindig nagyon jó szomszédaink voltak. Később, 89-ben a Baján gyűjtött segélycsomagokat együtt vittük Nagyszebenbe. Érdekes időszak volt, mert az épp frissen alakult pártok vezetői, különböző nézeteket valló emberek mind egy buszban ültek. Én még akkoriban nem ismertem senkit. Később mindenféle reklámanyagok készítésével bíztak meg, amit nem akartak kifizetni, mert azt hitték, hogy pártszimpátiából dolgozom. Eleinte néhányszor eljártunk az erdélyiek találkozójára, de elmaradtunk, mert nem tartottam fontosnak. Javasoltam, hogy jegyeztessünk be egyesületet, legyen valamilyen kulturális vonatkozása és célja, de ettől a többiek elzárkóztak.

– *Milyen munkával járt a vizu kiépítése?*

– Az oktatásban nem volt túl nagy gyakorlatom, bár a kolozsvári akadémián felvettük a pedagógia modult, de leginkább azért, hogy a magyarul oktató tanároknak legyen elég diákjuk. Végül azonban nagyon hasznosnak bizonyultak az ott tanultak, kitűnő tanárokkal találkozhattunk, nagyon szerettük a pedagógiai, pszichológiai előadásokat. Eljártunk a magyar iskolákba gyakorló tanításra, ott is kiváló tanárokkal dolgozhattunk együtt. Gyergyóban is tartottam kicsiknek foglalkozásokat, sőt, egy ideig fotósszakkört is, csak arról kiderült, hogy több szekus járt, mint fotós. (A szakállammal már akkor is elég feltűnő figurának számítottam, úgyhogy megtisztelték a figyelmükkel.) A 90-es évek két-ségtelenül a vizu hőskorának nevezhető. Már a szakkörök idején is vizuális iskolának nevezték magukat, a művészetben ez teljesen elfogadott, hiszen koncepció szerint is működhet valami iskolaként. A törvény szerint az oktatási minisztérium által elfogadott tanterv alapján lehetett működni. A városvezetők eleinte a főiskolai művész-tanárokkal írták meg a tantervet, de azt a minisztérium többször is visszautasította. Akkor alakult az első szabadon választott önkormányzat, minden nagyon képlékeny volt még, eleinte megfelelő helyiségekhez is nehezen jutottunk, de végül kaptunk ígéretet az iskolaalapításra, ha hozzájuk a minisztérium által elfogadott tantervet. *Jászberényi Matild, Dani Jánosné, Weintrager Éva* (ők a kezdetektől már vizus tanárok voltak) közösen meg is írták a tantervet, amelyet a minisztérium elfogadott, az önkormányzat pedig ezek után megalapította

Egy kiállítás képei

az iskolát a lakótelepen, az Ybl sétány egyik tömbháza két földszinti lakásából átalakított, de időközben már kiürült óvoda helyén. Onnan költöztünk később a Szent Antal utcába, még később pedig a Deák Ferenc utcába, ahol a vizu jelenleg is működik.

– *Milyen volt a hőskorszak?*

– Rengeteg volt a gyerek, akkor még általában is sok gyermek született. Akkor még engedélyezték a felvételik szervezését, sokakat nem is tudtunk felvenni, mert muszáj volt korlátozni a létszámot. Minden évfolyamon tudtunk csoportot indítani, némelyiken kettőt is. Sok mindennel foglalkoztunk, akkoriban úgy is gondoltam, hogy bizonyos dolgokkal még nem is kéne ilyen kicsi gyerekeket megismertetni, de szép dolgok születtek. Az eredményességet az is bizonyítja, hogy meghívást kaptunk a Vizuális Világkonferenciára, amelyet időnként megrendeztek a világban valahol, akkoriban épp Glasgow-ban. Magyarországról három iskolát hívtak meg: egy budapestit, egy szentendreit és minket. Zeneiskolák régóta léteztek, művészeti szakközépiskolák is (Budapesten pl. a Török Pál utcai), de sokkal kevésbé volt jellemző az alsó tagozatosokkal foglalkozó, alapfokú képzőművészeti intézmény. Ilyenek csak akkor kezdtek működni, amikor az oktatásügy már lehetővé tette az alulról szerveződő képzéseket. Meglehetősen jó hírnévre tettünk szert, mindenki nagyon lelkesen dolgozott és komolyan vette a feladatát. Sosem figyeltünk arra, mikor csengetnek ki, örültünk, hogy alkothatunk. Mindkét lányom kijárta a vizut, *Noémi* építészmérnökként kamatoztatja az ott tanultakat, *Emőke* fogorvosnak tanul, de vizusként több orszá-

gos rajzpályázaton díjazták a munkáit. Pl. környezetvédelmi témában kerékpárt, egy Kondor Béla-émlékkiállításon színes tv-t, de a legtöbb helyen valamilyen szakmai csomagot vagy könyveket nyert.

– *A művészi karrierje hogyan alakult?*

– Abban az időben csak alig-alig tudtam az alkotással foglalkozni. Akkoriban már alakultak különféle egyesületek, szervezetek, hívtak is többfelé, de a délutáni órák miatt nem tudtam részt venni sok mindenben. Több szerveződéshez csak később csatlakoztam. Nem nagyon értem rá, nemcsak a tanítás, hanem a rengeteg adminisztrációs feladat miatt sem, sok mindent kellett egyedül elvégezni. Most érzem igazán, már nyugdíjasként, hogy mennyivel többet lehetett volna alkotni. Néhány kiállítást azért sikerült megrendezni a munkáimból, de sok lehetőséget el is szalasztottam. Nincs azonban keserűség bennem emiatt, mert a vizu – amibe a legtöbb energiát fektettem – a mai napig jól működik. Hamar igény lett a folytatásra is, hogy ne csak általános iskolásokat oktassunk. Az első generációk nyolcadik osztályig jártak, és szerették volna folytatni a képzőművészeti tanulmányokat. Először oktatási megállapodással létrehoztuk a szakközepes osztályt, a Jelky Szakképző Iskola volt erre vevő, bár tudomásom szerint első körben ott is leszavazta a tantestület. Textilműves szakkal indultunk, ehhez megvoltak a tárgyi és személyi feltételek, mert közben Jászberényi Matild és Weintrager Éva is elvégezte az iparművészeti egyetemen a textil-környezetkultúra szakot, megvolt tehát a felsőfokú végzettségük és a jogosultságuk, hogy szakközépben és mű-

vészeti iskolában is oktassanak, a vízuban pedig megvoltak a tárgyi feltételek. Két csoporttal indítottuk a textil szakot, a következő évtől pedig már grafika és kerámia szak is indult, és a három szakmacsoport tett ki egy osztályt. A gyakorlati oktatást a vízuban tartottuk. Egy ideig a vizu is a Jelkyhez tartozott, aztán kiderült, hogy ezt nem lehet. Sok helyszíncserre történt a vizu életében. Amikor már innen is kezdtek átjárni az emberek Erdélybe, akkor Marosvásárhelyen járva mindig megmutattam, hogy én hová jártam művészeti iskolába: a Kultúrpalotába! Ott kaptak helyet akkoriban a művészeti iskola műtermei, *Barabás István, Bordi András és fia, Géza, Datu Viktor, Nagy Pál* kiváló emberek és grafikus-festőművész tanároktól tanulhattunk.

– *Az első bajai kiállítása hogyan alakult?*

– Az újavárosi iskolában művelődésszervezőként dolgozott *Katanich Ferenc*. Nagyon jó kiállításokat szerveztünk együtt az aulában, jó érzékkel talált és hívott meg ide elismert művészeket. Engem is kérdezgetett, hogy mikor állítunk már össze tőlem is egy tárlatot, én azonban félig viccből kijelentettem: akárhol nem állítom ki a munkáimat, csak a bajai múzeumban. Nem vett ugyan komolyan, de azért felajánlotta, hogy elmegy *Kőhegyi Mihály* múzeumigazgatóhoz, és megkérdezi a lehetőségekről. Végül minden úgy alakult, ahogy szerettem volna, meglett a kiállítás a múzeumban. Volt hozzá elég anyagom, még otthonról hoztam magammal nagy méretű vászonképeket, amelyeket zsűriztettem is a megyei tanácsnál, utána pedig Kalocsán is bemutatottuk őket. Később beajánlottak Kaposvárra is, ahol meghívtak a KaposArt Egyesületbe. Velük sokat dolgoztam együtt, jártam a barcsi művésztelepre is, majd Kecskemétre is jöttek felkérések. Így indult be kicsit aktívabban a művészi pályám. Közben el kellett végezniem egy oktatási informatikai tanfolyamot is. A *Magyar Bálint*-érában kitalálták, hogy minden pedagógusnak hét évente meg kell újítania a diplomáját, és erre el is kezdtek különböző akkreditált tanfolyamokat szervezni, amelyekkel fel lehetett frissíteni a tudást. Matildék akkor végeztek az iparművészetin, friss volt a diplomájuk, így őket ez nem érintette. Kiderült, hogy az én diplomám a legrégebbi. Nem akartam hétfévente Budapestre ingázni, de Baján épp hirdettek oktatási informatikus képzést, ami érdekelt. Vásároltam ugyanis egy számítógépet, és úgy gondoltam, itt a jó alkalom tanulni. Az iskola is támogatta az ötletet, így elvégezhettem a képzést, előbb alapfokú számítógépes ismeretekkel. A tanulócsoportban én voltam a legtapasztalatlanabb a számítástechniká-

ban, több csoporttársam már tanított informatikát, csak nem volt meg hozzá a végzettsége, így aztán igyekezniem kellett, hogy felzárkózzam, de sikerült. A vizsgamunkám arról szólt, hogyan lehet bevinni a modern technikát a művészettörténet oktatásába, és elég jó eredményre tudtam vizsgázni. Sok olyan dolgot sajátítottam el, amely később nagyon is hasznosnak bizonyult, rajzoló programokat is megismertem, photoshopot, kiadványszerkesztőket, amelyeket később mind hasznosítani is tudtam.

– *Hogyan látja a bajai művészeti életet?*

– Részben a vizu beindításával is elkezdett nőni a művészek és művészetpártolók száma. Addig itt nagyjából *B. Mikli Feri* bácsi számított egyeduralgkodónak, és elég sikeresen űzte el azokat, akik bármivel is próbálkoztak. A vizut se pártolta, úgy gondolta, nem kell ilyen szinten foglalkozni a gyerekekkel, mert csak elrontjuk őket. Az ő műterme is ott volt a művelődési házban, ahol az első szakköröket tartották, és nem nézte jó szemmel a tevékenységünket. Később aztán valamennyire összebarátkoztunk. Kezdetben a tanítóképző főiskolának is volt rajz specializációja, három művésztanár is dolgozott akkor az intézményben, már csak *Klossy Irén* grafikusművész él közülük. A téli tárlat működött egy ideig, aztán a szakközépiskolai osztály beindítása után pezsdült fel az élet, többen is akkor kerültek ide, pl. a *Mészáros-Fodor házaspár* Nyíregyházáról, Újvidékről *Nemes István* és *Farkas Zsuzsa*. Ugyancsak Erdélyből érkezett a *Harmath házaspár, István és Ica*. Közben már a volt vizus tanítványok közül is jöttek vissza diplomás művésztanárok. Annyian lettünk, hogy 2011-ben megalakítottuk a *Nagy István Művészeti Egyesületet* (NIME), több közös kiállítást is szerveztünk, és így könnyebben kaptunk támogatást is. Egyénileg nagyon nehéz pályázatot nyerni. Most megint fogyunk, a szakközépben is fogynak az órák, több az ingázó kolléga is, akik kevésbé aktívak. Azt vállaltuk, hogy évente új anyaggal mutatkozunk be Baján, ez igazolja az elvégzett munkát, de azon kívül mindenki azt teheti, amihez kedve és ideje van. Annyi a lehetőség, hogy nem győzzük. Szerencsére most már digitális formában végzik az előzsűризést, ez nagy könnyítés, mert nem kell annyit utazni és utaztatni a munkákat. Én nagyon fontosnak

A Kántor József által alkotott napóra a bajai Árpád téren

tartom a zsűrizést, szakmai szempontból: fontos, hogy a szakma mondja meg, mit lehet kitenni az emberek elé. Ha bárki bármit kiállít, akkor megvan az a veszélye, hogy az emberek azt gondolják: ez művészet, mert ki van állítva. Aki komolyan vette, amit tanult, és van benne alázat a szakma, az elődök és a nagyok iránt, az pontosan látja a különbséget. Ez hozzátartozik a becsülethez, tisztességhez is.

– *Lassan búcsút vesz Bajától. Találkoznak még a munkáival?*

– Elköltözni készülünk, de nagyon búcsúzkodni nem. Az egyesületi elnökségről adminisztrációs okokból ugyan lemondok, de ez sem jelent elszakadást. Remélem, a fiatalok helyállnak majd. Biztos, hogy fogok még ide küldeni vagy akár hozni is munkákat, nagy előny, hogy nyugdíjasként már ingyen utazhatok. A pedagógus igazolvánnyal is kedvezményesen utaztam, és az is jó volt, sok kiállításra tudtunk így eljutni a Szépművészeti Múzeumba a diákokkal is. Ez is könnyebb lesz most, mert Gödöllőre költözünk, ahonnan bejárhatok Budapestre is. Kisebbség lesz a műtermem, de úgy gondolom, elég lesz, hiszen lehet nagy műveket kis méretben is alkotni. Nyáron pedig várnak a művésztelepek, azok mindig új inspirációkat és munkalehetőségeket is hoznak. Nem egy olyan művésztelepen vettem részt, hogy többet dolgoztam ott, mint itthon egész évben.

– *Van még olyan terve, amit nem valósított meg?*

– Sosem dolgoztam nagy tervekkel. Ha jött egy ötlet, akkor nekifogtam. Nagy dolgokat most sem tervezek, most lefoglal a változás. Őszi tervezük az egyesületi csoportos kiállítást, amelynek mindig kitalálunk egy témát. Most arra dolgozom, hogy itt tudjam hagyni, és további két kiállítást szervezünk a nyáron két kollégának, ezeket szeretném végigkövetni. ■

Móra Ferenc és az evolúció

Hágen András

■ „Az evolúció a nevesincs semmilyen mind-egyformaságból induló folyamatos összekapcsolódás és valami-mássá-válás.” (William James, 1880)

Móra Ferencet nagyon sokan a szépirodalmi élet nagyjának tekintik, fiatal korában azonban széles érdeklődési körének köszönhetően a természettudományok is hatással voltak rá. Kiadott könyvei közül kettőben fedezhető fel a reáltudományok komolyabb ismerete: az egyik a *A fele sem tudomány*, a másik pedig az *Utazás a földalatti Magyarországon*.

Általánosságban *A fele sem tudomány* darabjai inkább az esszészerű értekezéshez, az *Utazás a földalatti Magyarországon* darabjai pedig a zsánerképszerű rajzhoz közelednek, abban viszont megegyeznek, hogy témájukat a tudományok tárházából merítik, s így azokkal a Móra-kötetekkel tartanak rokonságot, amelyekben az író a tudományokkal való foglalkozás közben szerzett intellektuális élményeit dolgozta fel (*Sokféle – Egy cár, akit várnak; Elkallódott riportok – Napok, holdak, elmúlt csillagok*). Egy széles és mély kultúrájú egyéniség arcának vonásai bontakoznak elénk e kötetekből.

A fele sem tudomány mind a darabok tárgyát, mind pedig azok megírás módját tekintve igen változatos. Találkozunk itt a történelem, kultúrhistoria, szociológia, etnográfia, pedagógia, irodalom, lingvisztika, botanika és fizika körébe vágó írásokkal, melyek a legtöbbször esszé jellegűek, de akad közöttük szakszerűbben fogalmazott értekezésféle is (*Népies növények a Kiskunság flórájában*), karcolatformájú kidolgozás (*Középkor*), sőt prózába ömlesztett lírai megnyilatkozás is (*A krák*).

Móra Ferencet kielégíthetetlen tudásszomj hajtotta. Ifjú korában a lexikon volt kedvenc olvasmánya. Fiatalon felébredt benne az irodalom iránti érdeklődés, ennek ellenére földrajz-termesztetrajz szakos tanárnak iratkozott be a pesti egyetemre. Komplex látásmódjának köszönhetően jártas volt a humán és a reál tudományokban is.

„Egyforma lelkesedéssel hallgattam Beöthy Zsolttól esztétikát, Gyulai Páltól magyar irodalmat, Lóczy Lajostól földrajzot, Mágócsy Dietz Sándortól botanikát, Ballagi Aladártól történelmet, Hampel Józseftől görög művészetet, Czobor Bélától keresztény régészetet és Kövesligethy Radótól csillagászatot... Egy huszonhárom éves ifjúból, aki így eltékozolta az életét... nem lehetett más, csak író vagy múzeumigazgató. És belőlem lett mind a kettő, de egyik minőségemben sem komolyodtam

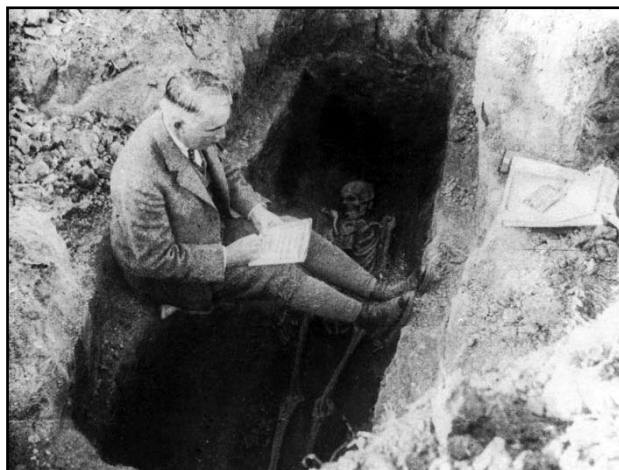
meg. Az egész életem abban telt el, hogy magános kis sajkámon, melyet soha nem kötöttem senki nagy hajójához, hol ide, hol oda csapongtam a két part, a tudomány és a szépirodalom közt. Ki is szálltam, hol az egyikre, hol a másikra, de végleges megtelepedésre kikötni nem tudtam egyikre se. Mert ha valameddig elidőztem is az egyikre, annál mohóbb vágy kergetett vissza a másikhoz, és így lettem egész életemre félbenmaradt egzisztencia írónak is, tudósna is. Talán szabad magam azzal áztatnom, hogy ha le tudom magam horgonyozni egy hivatáshoz, akár az egyik oldalra, akár a másikra, hagyok magam után valami aere perennius monumentumot.” (*Félbenmaradt egzisztencia* – díszdoktori köszönő beszédéből. *Magyar Hírlap*, 1932. december 4.)

A fele sem tudomány című kötet írásai 1923-1934 között jelentek meg, legnagyobb számmal 1931 és 1934 közt, főként a *Magyar Hírlapban*, de szórányosan a *Pesti Hírlapban*, a *Világban* és a *Délmagyarországban* is. Ezeknek mintegy a felével több változatban is találkozunk a napilapok hasábjain, s két darabnak a csírája már Móra kezdő újságíró korából (1902-1905) való cikkeiben is föllelhető. Az *Utazás a földalatti Magyarországon* című kötet cikkei 1925-től 1932-ig jelentek meg, legnagyobb részben a *Magyar Hírlapban*, de elvétve a *Világban* és a *Délmagyarországban* is. A cikkek mintegy harmadának több változata is van, de a húszas éveknél egyik változat sem korábbi keletű.

Mindkét kötet Móra halála (1934) után jelent meg. Az *Utazás a földalatti Magyarországon* év nélkül, *A fele sem tudomány* 1948-ban. Rónai Mária tudósítása szerint (*Utolsó interjú Móra Ferencsel*. *Literatúra*, 1934. február 15.) azonban anyagukat még maga a költő rendezte kötetbe. A könyveken kívül Móra Ferenc feljegyzéseiben is találhatunk adatokat természettudományos érdeklődéséről, többek között az evolúció tanát is megkérdőjelező „szegedi majompörről”. E pernek előzményei is voltak, méghozzá a liberálisok által alapított Amerikai Egyesült Államokban.

A majomperek kezdete

A 20. század elején a társadalom kevésbé volt fogékony Darwin evolúciós tanaira. Ez különösen igaz volt – az akkor még napjaink gazdasági fellegvárának csak árnyékában járó

Móra Ferenc munka közben

– Amerikai Egyesült Államokra, ahol 1925-ben a Tennessee állam egyik kisvárosában, Daytonban majompörről tartottak, amelyben bírósági keretek között megvitatták, hogy vajon a bibliai teremtéstörténet vagy a Darwin evolúciós tana a helyes. A bíróság a majompörről elítélte Scopet (aki hirdette az evolúciós tanokat), mert megsértette a Biblia teremtéstörténetét.

Móra Ferenc és a szegedi majompör

Sajnos nemcsak az Egyesült Államokban, hanem kis hazánkban is volt majompör. A helyszín a szegedi múzeum; az esetről a múzeum országos hírvé vezetője, Móra Ferenc jegyzi le a következőket: „Van a múzeumunkban egy kis koponyagyűjtemény, amit legnagyobb részben magam szedgettem ki a föld alól a szegedi határban. Igen régi uraságoktól levetett fejek ezek, a legfiatalabb is van köztük ezeresztendősi; amelyik koponya még ekkora múltra se tekinthet vissza, azt semmilyen protekció se segítheti be az üveg alá. Muszáj volt ilyen korhatárt megállapítani, mert ha minden ambiciózus koponyának teret engedünk, azt meg nem győzi a város üveggel. Aztán meg a tekintélytisztelt elvét is érvényesíteni kell, mint korunk uralkodó eszméjét. Például pár esztendeje behoztak a rókabögyösi járásból egy koponyát, amelynek az volt az egyetlen kraniológiai érdekessége, hogy még rajta volt az elrothadt sapkának a *simlidere*. Valami Bach-korszakbeli fináncé lehetett, aki nyilván nem a maga jószántából feküdt a bucka alá. Természetesen kénytelen voltam neki azt mondani, hogy menjen csak vissza érni, és elő se jöjjön ezer esztendeig, akkor aztán majd meglátjuk, mit tehetünk érte. De arról szó se lehet, hogy most beeresszem az avar urak közé, mert ahogy én ismerem őket, azok meg nem tűrnék maguk közt a nyugati civilizációt. Nem szeretném, ha kalamajka ütne ki a ko-

ponyák közt, és nagy fogcsattogásra kellene fõlszaladnom az emeletre. Így maguk közt azonban békességben megvannak az õsök, és nagy örömeire szolgálnak a múzeumlátogató nemzetnek. Vasámap délelõttönként körülveszik õket a népek, és eltûnõdnek a régi szép idõkõn. Legnagyobb tisztelettel annak a koponyának adóznak, amelynek tetején diónyi csontforradások szemlélhetõk. Frontviselt magyarok azt mondják, hogy nagy sturm lehetett ott, ahol ez a férfiú vitézkedett, fiatalabb surbankó legénykék azonban inkább *dugott bátra* gyanakszanak, ahol a hadviselõ felek sörõsüvegekkel voltak fölfegyverkezve. Egy öreg kalaposmester azonban lepisszenti õket, hogy nem való ilyen illetlenségeket locsogni, mikor *egy valódi királynak az agykoponyája van jelõnlétben*.

– Nem vélném – húzza össze a szemöldökét egy pápaszemes suszter. – Az antivilágban is létezett annyi eszük a királyoknak, hogy nem möntek oda, aholott verekõdtek.

– Nono, azt én se állítom – mondja engesztelõen a kalapos. – Hanem azért ez az illetõ mégis király volt.

– Már mér lött volna?

– Azért, lássa, mert vékony a koponyacsontja. Mindõn királyé ilyen. Ez attul van, hogy a királyok sohase járnak hajadonfõvel, még a templomban se tõszik le a koronát.

Erre meg a suszter mondja, hogy „nono”, ami annyit jelent, hogy ezt, mint szakemberi dolgot, a kalapos csakugyan jobban tudhatja, mint a suszter.

Így okoskodik az ésszel élõ ember, és így tanulok én magam is. Ingyen azonban nem szeretek elfogadni semmit, hanem mit hogy tudok, visszaszolgállok. Egy-két soros magyarázó fölírás ide, valami magától beszélõ könyvillusztráció vagy kézirat amoda, mire hol adódik alkalom. Azt látom, hogy elolvasnak mindent, és aki az egyik vasámap tanult, az a másik vasámap már tanít.

A koponyás almáriom fölé Klaatschnak az az ábrája került, ahol színes vonalakkal egymásra van rajzolva a jávai majomember, az ausztráliei õsember, a neanderthali ember és az európai ember koponyája. Nagyon ismert kép, sokfelé megjelent, én a *Weltall und Menschheit*-bõl vettem ki, ebbõl a ma már jócskán elavult német népszerűsítõ munkából, amelynek képére és hasonlatosságára készült a magyar *Mûveltség Könyvtára*. Persze, magyar szövegben mondtuk el, hogy ez a kép a koponya fejlődését mutatja a majomembertõl a mai emberig.

Tíz évig ott lógott a képecske a falon, nem bántotta senki, hiszen õ se bántott senkit.

Vagy két évvel ezelõtt azonban kapok egy névtelen levelet, amely borzasztó mérgeesen megtámadt engem azért, hogy így sérteget-

tem az emberi méltóságot, és azt ajánlja, hogy távolítsam el onnan azt az istentelen képet, mert különben így lesz, meg úgy lesz.

Már nem nagyon emlékeztem a képre, fölmentem megnézni. A koponyapiramis tetejéről rám vigyorgott a társaság doyenje, a csókai kõember ötezeréves csontfeje.

– Tudod, hol hibáztatd el, testvér? Nem azt kellett volna ímod, hogy majomember, hanem azt, hogy majomcsászár. Még büszkék is lennének rá a népek, hogy milyen nagy nemzetbõl erednek.

Isten látja a lelke, hogy annak idején, mikor a Klaatsch-projekciót a falra akasztottuk, nem gondoltam se Darwinra, se Mózesre. Csak arra gondoltam, hogy itt merészkedik egy nagy üres fal, amin tanítani lehet, és odatettem azt a képet, ami éppen odaillett, és a kezem ügyébe esett. Most azonban úgy találtam, hogy ez a vonalas kép nem is olyan szemléltetõ, mint amilyennek én gondoltam. Könyvvel élõ embernek jó, de az írástudatlan szemét nem kapja meg. Jó lenne jobbat találni. Ha névtelen barátunk azt hiszi, hogy ránk ijesztett, az se baj. Hadd örüljön neki szegény, hogy milyen rettenetes nagy hamhamham õ.

Az azonban telt-múlt az idõ, és én nem értem rá alkalmasabb képet keresni. Mikor pedig ráértem volna, akkor már nem engedte a becsület.

Tudniillik idõközben mind a két fölöttes hatóságomnál följelentettek, hogy én olyan elvetemedett mordályégetõvel árulok egy gyékényen, mint Darwin. Még azt is hirdetem írásban és képben, hogy a koponya fejlődött Huh! Ha még azt mondanám, hogy befelé, befelé, magyarok, itt látható az Ádám apánk fiatalkori koponyája, azt még csak el lehetne nézni, még meg is dicsérhetnének érte. De én csak a *Pithecanthropust* mutogatom, az pedig gyanús név. Mi lesz, mi lesz, méltóságos urunk? Quo usque tandem, kegyelmes urunk?

No, gondolom magamban, erre én is kíváncsi vagyok. Nekem kétféle fölöttes hatóságom van, városi és állami. Ez azért bölcs elrendelés, mert így akármelyiktõl kérek pénzt, mindegyik azt mondja, hogy adjon a másik. A majompõrben azonban egyetértettek. Nevetett rajta a városi gazdám is meg az állami gazdám is, és egyik se volt hajlandó fejemet venni azért, mert a ma élõ legnagyobb antropológus képet rajzolt a koponya fejlődésérõl.

Most aztán jött a nagyágyú. A sajtó útján támadtak nekem, és keményen megparancsolták, hogy azt az istentagadó és ma már teljesen tudománytalan képet azonnal távolítsam el. Az mégse járja, hogy mikor Darwin már az egész világon megbukott, a szegedi múzeum még mindig tudós gyanánt kezeli ezt a szédelgõt. A munkatársaim mindjárt konferenciát rögtönöztek, és azon elhatározták,

hogy nekem erre a cikkre felelnem kell. Jaj, mondom, hogy felelhetnék én erre? Laikus vagyok én ilyen tudós polémiára. Aztán meg elég nekem akkor is írnom, mikor muszáj. Nem érek rá arra, hogy a magam gyönyörűségére írjaljak. S ha ráérnék, akkor más gyönyörűséget is tudnék.

Ahogy így osztozunk, gurul be földultan az a tanárom aki éppen inspekciós volt aznap az emeleten. Lihegve szedi a lélegzetet, az arca sápadt.

– Nem kell már disputálnotok, direktor úr, el van már intézve a kérdés.

– Micsoda kérdés?

– A kép. A koponyás kép. Ellopták.

Általános fölgrálás.

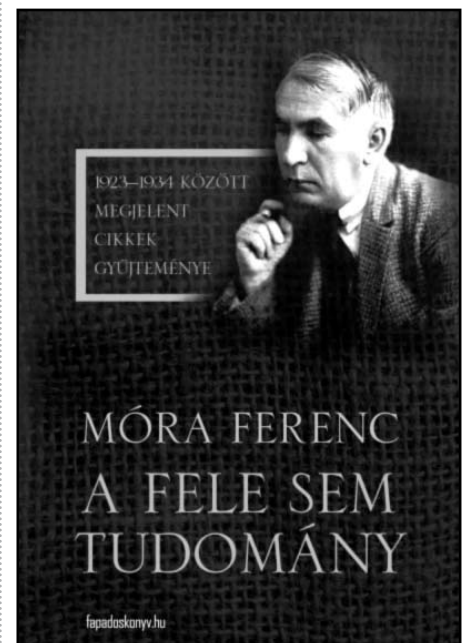
– Ellopták? Hogy? Mikor? Kicsoda?

Nem lehetett tudni semmit. Vasámap volt, nagy tolongás, kevés õr. Valaki leügyeskedte a kis képet a falról, kivette a rajzot az üveg alól. De az üveget keretestõl visszatette a falra. Csak a rajzot lopta el elvi alapon.

Az embereim azt végezték, hogy az mindegy, ez mégis lopás. Súlyos lopás, a közvagyon megkárosítása. Rögtõn följelentést kell tenni a rendõrségen. Halló! Halló!

– Megálljunk csak – akasztom vissza a telefonkagylót. – Nem jó lesz az így. Azt fogják mondani, hogy rosszul viseljük gondját a közvagyonnak. Meg hogy magunk loptuk meg magunkat, hogy botrányt csinálhassunk. Azt pedig nem éri meg a kép. Külõnben se közvagyon volt. A tulajdon könyvemet csonkítottam meg érte, abból vettem ki. Aludjunk rá egyet, emberek. Aludtunk rá egyet, és másnap a következõ felírást tettük bele a keretbe az ellopott kép helyére:

– *Ebben a keretben egy kép volt, amely azt ábrázolta, hogy milyen volt a koponya*

Móra Ferenc – A fele sem tudomány

fejlődésének útja a majomembertől a mai emberig. Valaki, akinek a koponyója nem volt fejlettebb, mint a majomemberé, kilopta a képet a keretből. A közgyűjteményeket minden tisztességes kultúremlék őrzetében ajánljuk!

A következő vasárnap a fél város ott tolongott a képtelen keret körül. Bizonyosan ott volt a tolvaj is. Vagy másfél hónapig minden vasárnap gyönyörködhetett a munkájában.

„Azért írtam meg – fejezi be Móra Ferenc a szegedi majompör lefolyását – ezt a magyar kultúrképet, hogy hátha az amerikaiak is tanulnak belőle. Azt hiszem, a tennessei pört is így házilag lehetne legcélirányosabban befejezni.”

Az amerikai és magyar majompörök tóvaterjedtek a Földön, és a szegedi után a Balkán-félszigeten, Vranja községben jelentek meg. Bronislav Petronijević – nem mellékesen

neki köszönhető a solnhofeni archaeopteryx preparálása – előadásokat tartott az ember származásáról, mire a görögkeleti tanács törvénytörvények elé idézte, mint az állam erkölcsét és a vallási szentséget megsértő tudóst.

Az adai majompör

Móra Ferenc esete után kicsit haladjunk dél felé, a hajdani Jugoszláviába. Cseh Károly jugoszláv baloldali tanító-újságíró ellen is per indult Darwin elméletének tanítása miatt 1928-ban, ez volt az ún. adai majomper. Személyes meglátásom szerint a darwini tanok tanítása csak ürügyet jelentett a letartóztatásra. Cseh Károlyt sokkal inkább azért tartóztatták le, mert adai lakásán szerveződött a jugoszláv kommunisták irreguláris pártja, és a Karađorđević család és a hozzá hűek féltették hatalmukat a kommunistáktól, hiszen látták, mit tettek az orosz bolsevikok a Romanovokkal 1920-ban...

Evolúció kontra teremtés

Mindent összevetve hosszú időbe telt, míg a darwinizmus gondolatrendszere körüli vita lehiggadt, és elérkezhetett a tárgyilagos ítélezés időpontja. Nem minden esetben történt meg a racionális gondolkodás, hiszen napjainkban is vannak olyan tudományos pozíciókat betöltő, elvakultan vallásos emberek, akik elvetik az evolúció tanát.

Ez még a kisebb baj, a nagyobb az, ha hozzájuk hasonló emberek egy ország élén állnak, és szó szerint értelmezik a Bibliában leírtakat. E témáról Richard Dawkins, Daniel Dennett és Sam Harris a legtöbb könyvében beszámol.

A neves magyar irodalmár, Móra Ferenc az evolúciótan tagadásáról tett észrevétele mindenestre dicsérendő a vérvivataros és nacionalizmustól átítatott 20. században.

Családi adalék a Mátyás király-emlékéhez

Dr. Szentjóni Szabó Tibor

■ 2018-ban ünnepeljük Hunyadi Mátyás magyar király (1458-1490) születésének 575., trónra lépésének 560. évfordulóját. Emiatt az idei évet a kormány Mátyás-emlékének nyilvánította. Az emlékévet programjaikkal országos szervezetek, intézmények és civilek színesítik. Ehhez kapcsolódva említem meg az alábbi, mozaiknak tekinthető, de családkhoz is kapcsolódó adatot, eseményt.

Mercurius (Mérk) apát Beregis település monostorában őrizte Szent István holttestének valószínűleg 1061-ben, az ártetések elűnt jobb karját. I. László király 1083-ban kezdeményezte István király szentté avatásának folyamatát. A sír újbóli felnyitáskor vették észre a jobb kar és a rajta lévő királygyűrű hiányát. A király elrendelte a hiányzó testrész felkutatását. Amint értesült erről, Mercurius apát azonnal jelentkezett, hogy Beregisben őrzik az ereklyét. László király 1084. május 30-án érkezett a monostorba, és meghallgatta az apát magyarázatát. A megtalálás öröme Beregis nevét Szentjónbra változtatta, a települést pedig városi rangra emelte.

A közeli Ottományban élő Szentjóni Szabó László (1767-1795) családja 1618-ban kapott nemesi oklevelet Bethlen Gábor erdélyi fejedelmtől, az ezzel járó birtokot pedig Szentjónban (ma: Siniob, Bihar megye, Románia) jelölték ki. Családnévünk innen ered. Szentjóni Szabó László költő, tanár, budai hivatalnok, jogász gróf Teleki Sámuel (1739-1822) erdélyi udvari kancellár

magántitkára volt. Az 1790-es évek elején részt vett a Martinovics-féle ún. magyar jakobinus mozgalomban. Ezért halálra ítélték, de „kegyelemből” életfogytiglan a kufsteini várbörtönbe zárták. Itt együtt raboskodott Batsányi Jánossal, Kazinczy Ferencsel, Verseggy Ferencsel. (A mellékelt árnyképet Batsányi rajzolta róla.)

Szentjóni Szabó László írói munkásságának egyik alkotása a most meghirdetett Mátyás király-emlékéhez is kapcsolódik. A mű címe: *Mátyás király, vagy a nép szeretete jámbor fejedelmek jutalma*, amelyhez szerzője az alábbi alcímet fűzte: „Nemzeti érzékeny játék. három felvonásban. Azon alkalmazosságra, midőn Ferentz, Buda várában június 6dik napján 1792. eszt. magyar királlyá koronáztatott. Szerzette a História szerént Szent Jóni Szabó László.”

A műben Szentjóni Szabó László a magyar történelem legnépszerűbb királyát állította követendő példaként a jövőd király elé. Megrajzolta a nemzetének elkötelezett ideális király alakját. Nemcsak hódolt az új király előtt, hanem megfogalmazza elvárásait is vele szemben. Mátyás – erősen idealizált – alakjában az érzékeny ember és a jó fejedelem egyszerre jelenik meg. A művet a Kelemen László vezette Első Magyar Játékszíni Társaság adta elő 1793-ban.

Kritikák szerint hatásos darabnak bizonyult. A sikerben szerepe volt a színrevitelben szereplő hazafias szónoklatoknak és a politikai célzásoknak. (Az utókor értékelése szerint „a prózában írt darab meg akarta rajzolni a király eszményképét, be akarta mu-

tatni a nemzet törvénytiszteletét, színre akarta hozni a régi világ magyar urait. Szindarabjának csak történeti jelentősége van, esztétikai értéke nincs. Mesealkotó fantáziájának hiányát hazafias szónoki hanggal igyekezett pótolni.” – a szerk.)

A kezdetben a budai karmelita templomból átalakított Várszínház elődjében, majd új helyen, az ún. Reischl-ház raktárából átalakított fa színházteremben (a „budai arénában”) működő első magyar színtársulat 1792. május 5-től 1796 tavaszáig folyamatosan játszott, összesen 155 előadást tartott. A Mátyás király kiemelkedő produkciónak számított, hiszen utána még 50 évig volt különböző színházak műsorán, Pesten, Debrecenben, Székesfehérvárott és Kolozsvárott.

A színtársulat egyik tagjának, Sehy (Kemény) Ferenc színésznek besúgó tevékenysége is hozzájárult a Martinovics-mozgalom felszámolásához és a Szentjóni Szabó László elleni büntetőeljárásához. A darabot levették a színlapról, a színtársulat rövidesen meg is szűnt.

A műből később Arnold György (Beethoven kottamásolója) és Heinrich József zeneszerző zenés daljátékot is készített. ■

Szentjóni Szabó László árnyképe

Zsoltár és trombitaszó mellett

Wass Albert közéleti munkássága

■ Az Erdélyből elszármazott jeles magyar író, költő születésének 110., halálának 20. évfordulója alkalmából 2018-at – más évfordulók mellett – WASS ALBERT- emlékévvé nyilvánították. Az alábbi írást, amely a népszerű író fontos, de a szélesebb közönség által talán kevésbé ismert közéleti munkásságát mutatja be, ennek alkalmából közöljük. Szerzője nemcsak újságíró, hanem az életművel foglalkozó irodalomtörténész is, így avatott szakértőként számol be az író műveinél kevésbé ismert tevékenységéről is.

Balázs Ildikó

Wass Albert a két világháború közötti erdélyi magyar irodalmi élet egyik legtehetségesebb prózaírója, a nyugat-európai, majd amerikai magyar emigráció irodalmi és kulturális életének jelentős szervezője. Jelen megemlékezés csak a száraz tényekre kívánja felhívni a figyelmet, amelyek azt igazolják, hogy egész élete nemzete szolgálatában telt el. Míg szépirodalmi művei, például *A funtineli boszorkány*, a lélek öngyógyítását, a felszakadó honvágy kezelését és saját megbékélését túl a népek megbékélését szolgálja, a *Kard és kasza* című nagyszabású családregejében a krónikás feladatát látja el. Idegen nyelven írt tanulmányköteteit pedig az „amerikai okulására” szánta.

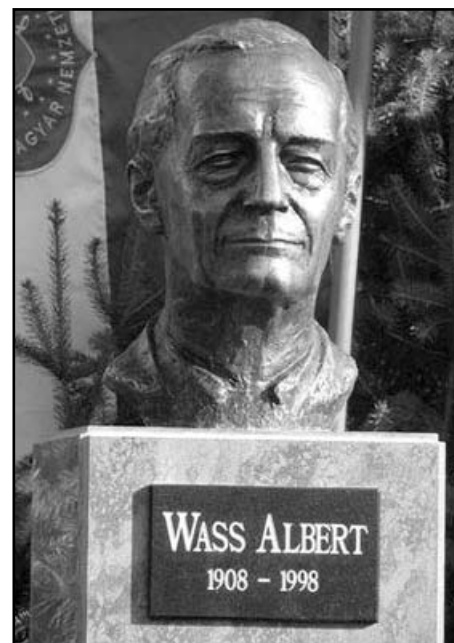
Több mint félévszázadot töltött emigrációban. Az otthonától elszakadt írónak – legkisebb fia, *Wass Endre* szavaival – „kimondhatatlan fájdalmat jelentett távol élni a szülőföldtől”. Ám itt is mindvégig átértékelte az otthon maradtak szenvedéseit, figyelemmel követte az egykori keleti tömbben és szűkebb hazájában zajló politikai eseményeket. Nemzetben gondolkodott: „Először is nemzetté kell emeljünk újra a fél évszázados kommunista diktatúra során megtört, hitét veszített, néppé alázott magyarságot. Népiünk nemzeti öntudatát kell visszaszerezni, mert ezen a földön csak nemzetnek lehet hazája. Népek mindössze otthona van. A Haza: lelki, szellemi, politikai és gazdasági egység. Az otthon mindössze födelet nyújt, védelmet nem” – írja *Magyar örökségünk* című tanulmányában. *Bánffy Miklós*, *Kós Károly*, *Nyíró József* vagy *Makkai Sándor* módján gondos figyelemmel tárta fel Erdély múltját. Jól látja és látatja az országvesztés okait. A *Mire a fák megnőnek* és *A kastély árnyékában* című kétkötetes családregejében egy mezőszéki magyar mágnáscsalád életét beszéli el az 1948-as szabadságharc bukásától a századfordulóig. „Arról ad képet, hogy az 1918-as összeomlás nem a véletlen műve volt, hiszen a kiegyezés utáni korszak erdélyi

politikája homokra épült, az erdélyi magyar társadalom végzetes meggyengülése ekkor következett be. Megfontolt telepítési politika híján román bankok vásárolták fel a magyar birtokokat, a 'székely népfelleg' kívándorlásra kényszerült. Az erdélyi magyarság következképp fokozatosan gyengült, a lendületes fejlődésnek indult román nacionalizmus pedig látványos sikereket aratott. Erdély igazán ekkor veszett el a magyar állam számára: a kiegyezés és a trianoni kényszerrendezés közötti fél évszázadban. Trianon már csak lezárt egy jóval korábban megindult szerencsétlen – vétkekkel és mulasztásokkal terhes – történelmi folyamatot” – írja *Pomogáts Béla* irodalomtörténész.

Wass Albert szellemi elkötelezettsége e mulasztások helyrehozatala volt. 1945 húsvétján Németországba menekült, ahol a németek május 8-i kapitulációját követően mintegy egymillió magyar menekült tartózkodott. Már itt lázas tevékenységbe kezdett: Münchenben 1948-ban Nyíró József elnökségével megalapították a *Külföldi Magyar Újságírók Egyesületét*. Amikor 1951 szeptemberében megérkezett az Egyesült Államokba, először gazdasági munkát végzett egy farmon, s közben a Szabad Európa Rádió munkatársaként dolgozott. Majd a floridai Delandban a helyi katonaiskola számtan- és mértantanára lett. Onnan került később a Gainesville-i Florida Egyetemre, ahonnan 1970-ben nyugdíjba ment, s ettől kezdve az írásnak szentelhette életét.

„Magyarország sohasem létezett”

Az egyetemen tanártársai döbbenetük rá, hogy Amerikának teljesen hamis képe van Magyarországról. A magyarokat ugyan mindenki sajnálta, ám a trianoni döntést igazságosnak tartották. Meggyőződésüket a könyvtáraikban hozzáférhető történelmi művekkel igazolták, melyek közül egyetlenegy sem származott magyar történész tollából. „Egyetemem három óriási méretű könyvtárában alig leltem valami kevés adatot Erdélyről” – írja Wass Albert. – „Földrajz-könyvek, enciklopédiák csak annyit tudtak róla, hogy Románia nyugati tartománya,

Wass Albert bajai szobra
(Harmath István alkotása, 2007)

mely annak idején Dácia néven a római birodalomhoz tartozott, és őslakói ma is a latin nyelvet beszélik. A népvándorlás során több ázsiai horda rohant keresztül rajta, a hunok, avarok, magyarok, tatárok és törökök. Az utóbbi évszázadok alatt a Habsburg Birodalomhoz tartozott, majd az első világháború után Románia vette át. Lakosai nagyrészt románok, de élnek ott németek és magyarok is [...] Minden könyv, tanulmány, melyben Magyarországról vagy általában a magyarokról volt szó, az 1870-es évek utáni időből eredt, és a szerzők neve nagyjából német vagy cseh, de akadt román és horvát is. A szerzők legtöbbször Sorbonne-i diplomával rendelkező egyetemi tanár volt, akik egy Masaryk által alapított könyvkiadó vállalatán keresztül beépítették magukat az amerikai, angol és francia közoktatás tankönyvellátást szolgáló intézményeibe, és terjeszteni kezdték azt a jól megszervezett magyarellenes propagandát, ami végül is Trianonhoz vezetett. [...] Több, különböző kiadású és különböző időben kiadott enciklopédiában például a következő, szóról szóra azonos mondatokat találtam, amiről arra lehetett következtetni, hogy azok ugyanattól a személytől származtak: 'Magyarország, mint olyan, a valóságban sohasem létezett, mindössze egy soknépű laza egység a 'szentkorona országai' összefoglaló név alatt. Ennek az országnak voltak kezdetben magyar uralkodói is, azonban a tizennegyedik századtól kezdve már csak cseh, német, olasz, lengyel és román királyok viselték az országalapító magyar király, Szent István koronáját. Ugyanezek az országok az utolsó négy évszázad során már a Habsburg

Birodalom alá tartoztak' – írta bizonyos Wertheimer a History of Europe (1891) című könyvében. – Ez volt Wass Albert kutatásának siralmas eredménye.

Éjszakai vakrepülés

Wass Albert ettől kezdve küldetését teljesítette. Kiadvállalatot hozott létre, könyvterjesztéssel foglalkozott azzal a céllal, hogy országa imázsát helyrehozza, azaz országáról helyes képet terjesszen. Az erdélyi mintájára a megszületett az *Amerikai Szépművészeti Céh*. Az 1960-as évek elején, hosszú nyári szabadságuk ideje alatt az Egyesült Államok és Kanada országútjait járták feleségével. Megtették az első nagy körutat, több mint huszonezer mérföldet, magyarul városok felkutatására. Előfizetőket gyűjtöttek tervezett kiadványaikra, ám a tervezett ezeröttszáz helyett csak hétszázat sikerült szerezni, akiktől évi 10 dollárt kaptak. Első kiadványuk *Zathureczky Gyula Transylvania, Citadel of the West* (Erdély, Nyugat védőbástyája) című munkája volt, melyben a szerző tömören és könnyedén tárta a világ elé Erdély „igazolható, adatokon épülő történelmét, földrajzát és kultúráját”. A következő nyáron újra nekiindultak „magyart keresni”. Hétvégeken irodalmi esteket tartottak, könyveket árultak, beszéltek a magyaroknak arról, mit kell tenniük ahhoz, hogy a világgal megismeressék az igazságot. S bár évről évre az előfizetők száma hétszáz maradt, a könyveket továbbra is kiadták. *Hokky Károly Ruthenia* című munkájából 300 példányt osztottak ki a kongresszus tagjai között.

Szemák Antal könyve, a *Living History of Hungary* (Magyarország jelenkori története) két kiadást is megért. Wass Albert tanulmánya, az *Our Hungarian Heritage* (Magyar örökségünk) három kiadást ért meg, a *Transylvania and the Hungarian-Romanian Problem* (Erdély és a magyar-román nézeteltérés) pedig kongresszusi dicséretet is kapott. Ám a szerkesztők elképzelése, miszerint a „magyar igazság”-ot angol nyelven, az amerikai magyarok által terjesszék, megbukott. Nem értették meg a vállalkozás célját, miszerint a magyaroknak kell terjeszteni ezeket a könyveket szomszédai, ismerőseik között, nekik kell elvinniük az iskolákba, könyvtárakba, ha azt akarják, hogy megtudják az igazságot.

Az amerikai magyaroknak nem kellett az angol nyelvű könyv, mely országuk nyomorúságát tárja fel. – Vegyék meg az amerikaiak – érveltek, nekik pedig írjanak magyar nyelven szórakoztató könyveket. Ekkor Wass Albert megalakította a *Danubian Press* kiadvállalatot, majd a *Dunamenti Kutató- és Információs Központot*. A kiadó

segítségével 1985-ig negyvenhat könyvet adtak ki magyar és angol nyelven. A száz-ezer dolláros tőke helyett azonban csak húszezer dollár gyűlt össze, ezzel elkezdtek a *Hungarian Package* könyvsorozat kiadásába, mely magába foglalta a magyar nemzet történelmét, legendáit, népmeséit és táncait, sötétzöld vászonkötésben és fehér díszkötésben, arany betűkkel a fedőlapon. A torontói nyomda – bár szép munkát végzett – nem dolgozott időre, a megrendelőket elvesztették, s a könyvtárak besorolták a *Danubian Press* a „fly by night” (éjszakai vakrepülés) kategóriájú, megbízhatatlan kiadók közé. Évekbe került, míg ezt a sorozatot el tudták helyezni. Így a *Danubian Press* évekig egy tőkétlen vállalkozás maradt. Mindennek ellenére 24 angol nyelvű könyv jelent meg „Amerika okulására”, ezres, kétezres példányszámokban. Az eddig felsoroltakon kívül a *Genocide in Transylvania, a documentary* (Népiirtás Erdélyben: a tények); *Origin of the Hungarian Nation* (A magyar nép eredete); *Origin of the Rumanians* (A románok eredete); *The Ethnic History of Transylvania* (Erdély népeinek története). Wass Albert angol nyelven még a következő tanulmányokkal bővítette a sorozatot: *Documented Facts and Figures on Transylvania* és *Transylvanian Hungarian Folk Art*, (Erdélyi magyar népművészet), mely „ismerteti a magyar motívumok magyarozatát, és tudtára adja a világnak, hogy mi történik ma [1983-ban] odahaza a magyar népművészet időt látott remekeivel, miképpen igyekszik eltörölni még a nyomukat is az ellenséges román kormány”. 1989-ben még 1000 példány kallódott belőle, nem kellett a magyaroknak, mert angolul van.

Kiadványok, folyóiratok

Wass Albert folyóiratokat is indított, amelyek sorra jelentek meg, és sorra meg is buktak. 1979-ben indítja el a *Transylvanian Quarterly*-t, mely az erdélyi magyarság panaszait vitte a világ elé, s amiből 500 példányt osztottak szét negyedévenként Washingtonban. Amikor ez megbukott, átalakították *Hungarian Quarterly*-vé, azzal a gondolattal, hogy így talán szélesebb olvasóréteget érdekel. Két év alatt kiderült, hogy ez sem érdekelte őket. „*Eleget olvasuk magyar nyelven mindazt a rosszat, ami odahaza történik* – írta egy Erdélyből Amerikába sodródott, jómódú magyar –, *minek gyötrődjünk rajta angolul is*”. A kiadók célját, azaz, hogy minél több amerikai polgár tudja meg, mi történt a Trianonban elszakított területek magyarjaival, nem ismerte fel az olvasótábor – akárcsak a könyvek esetében. Végül átalakították a folyóiratukat *Central*

European Forum-má, mely Közép-Európa népeinek problémáival foglalkozott. A lapban érdekelt volt a lengyel exilkormány, csatlakozott a szerkesztőbizottsághoz egy erdélyi román emigráns, egy szlovák egyetemi tanár és egy ruszin lapszerkesztő, akik a magyarokkal való békés együttműködés útját keresték. S noha mindenki, aki olvasta a folyóiratot, dicsérte, az előfizetők száma nem érte el a kétszázat. Ezerkétszáz példányból, amit nyomtattak, nyolc-kilencszázat tiszteletpéldányként osztottak szét, a többi raktáron maradt. A folyamat szinte azonos a két világháború között az *Erdélyi Magyar Szépművészeti Céh* és az *Erdélyi Helikon* történetével: írók és könyvek voltak, de hiányzott az olvasóközönség. Wass Albert és segítőtársai munkálkodásának mégis volt haszna. Miután kiadványaikat megküldték vagy személyesen adták át minden szenátornak, képviselőnek, külön tíz példányt a Fehér Házba és harmincat a Külügyminisztérium hivatalainak, az amerikai politikusok másképp kezdtek gondolkodni Magyarországról. Többek közt ennek a kultúrhadjáratnak az eredménye volt az is, hogy az Egyesült Államok 1978-ban visszaszolgáltatta a magyar szent koronát Magyarországnak.

A hatalmas munkát végző Wass Albert idős korában kudarcorozatnak érezte erőfeszítéseit, mert késett az elismerés, a támogatás. Sem az anyaországi, sem az erdélyi magyar irodalmi élettel nem volt semmilyen kapcsolata. Amikor 1989-ben a keleti tömb összeomlott, annak a Wass Albertnek, aki immár egy teljes, rendkívül gazdag életművet tudhatott maga mögött, a neve szinte ismeretlen volt a magyar nyelvterületen élő olvasók körében. Ám néhányan mégis emlékeznek arra, hogy ő volt, akit 1936-ban az Erdélyi Helikon, majd 1939-ben az *Erdélyi Irodalmi Társaság* és a *Kisfaludy Társaság* tagjává fogadott, s aki 1940-ben Baumgarten-díjat kapott évi 3000 pengős jutalommal, ezt követően 1942-ben megkapta a *Klebensberg-díjat*, majd 1944-ben a *Zrínyi Irodalmi Díjat*. Ő volt az, akit 1944-ben a Magyar Tudományos Akadémia Irodalmi Tagozatának tagjává választott, s ugyanebben az évben, a magyar impérium idejében a kolozsvári egyetem díszdoktorrá avatott. Emigrációja alatt ő volt az *Erdélyi Világszövetség* első elnöke, majd társelnöke (már 1919-ben a világ 134 erdélyi csoportosulását és társaságát foglalta magába!), az *Amerikai Magyarok Országos Szövetségének* (AMOSZ) alapítója és örökös tiszteletbeli elnöke, a *Lengyel-Magyar Világszövetség* igazgatója. Tagja volt az *Árpád Akadémiának* és a *Nemzetközi Pen Clubnak*.

1998-ban, halála évében ő volt az Erdélyi Helikon utolsó élő írója, így a rendszerváltás után a hamvaiból felélesztett Erdélyi Szépmíves Céh tiszteletbeli elnökévé választotta. Még az amerikaiak is elismeréssel adóztak kiváló regényírói tehetségének, és 1998-ban irodalmi Nobel-díjra való felterjesztésével is foglalkoztak magyar híveivel együtt, többek közt Teller Ede Nobel-díjas

atomfizikus támogatásával. További díjai: 1979: Az Év Magyarja, 1995: A Magyar Köztársaság Érdemrendje, 1998: Balassi Bálint-emlékkard – életműdíj; 1999: Magyar Művészetért Díj és Magyar Örökség Díj, 2002-ben Kiállítás a Magyarságért Díjat, 2003: Alternatív Kossuth-díj. 2007-ben a Történelmi Vitézi Rend posztumusz vitézzé avatta Wass Albertet hazafias munkássága elismeréseként.

Népszerűségét jelzi, hogy több mint ötven köztéri szobor és emlékmű készült róla Magyarországon és a határon túl, számos utca- és térnév, valamint két könyvtár (Ráckeresztúr, Tapolca), intézmények és társaságok viseli a nevét.

Műveit olvasókörökben tanulmányozzák. Egy hosszú, küzdelmes élet tükre – száraz adatokban. ■

A „karót nyelt” és a „hurrikán” komédiája

Louise (Kuti Barbara) és George (Kasza Péter) kettőse

ezt a lányt egyáltalán? Olyat láttam tőle, ami megdöbbenett, és pozitív értelemben iriggyé tett. (Igen, számomra van pozitív tartalmú irigység.)

Dave-et, a felső szomszédot *Bajzák Valentin* alakította. Bár sokkal kevesebb ideig láthatjuk őt, mint Barbarát és Pétert, mégis hasonló horderejű szereplőt ismerhetünk meg, a mában élés mintapéldányát, aki szeretné kívül rekeszteni az élet bonyolultságát és felelősségét. Humoros figurája szépen rajzolt, erőteljes, mégsem giccses, gondoskodik további felhőtlennek tűnő szórakozásunkról.

Meg kell említenem a két további szereplőt is. *Schaffer Rebeka* és *Bíró Bence* játéka is szépen simul bele a történetbe, és mutatja meg nekünk, hogy nemcsak emberekről, egész generációkról szól a dilemmánk, hogyan képesek megférni egymás mellett, bennünk van-e a megértés képessége a másik felé. Többet között ez is oka annak, hogy jelenleg is teljesen aktuális tud maradni számunkra ez a színmű.

A rendezés, bevallom, nagy öröömre hagyományos formát követ, amennyiben azt tekintjük, hogy adott egy korhű módon berendezett, jelenünkben is tökéletesen megtalálható lakás, melyben a szereplők természetes játékan, érzelmein, vágyain és konfliktusain van a hangsúly, a nézőtérre pattogó gondolatokon. Ebben a darabban számomra minden akkor hangzott el, és abban a formában, ahogy érkeznie kellett. Nem volt hiányérzetem. Sőt, a nagybetűs SZÍNHÁZ-ban éreztem magam.

Komédia? Naná! Azonban a rendező, *B. Szabó Orsolya* most is, mint mindig, tartogat a számunkra még valamit. Imádja, ha nevetünk, de nem elégszik meg ennyivel, gondolkodásra késztet, és a legvégén sok nevetés és taps után még mindig a helyemen ülök a második sorban, a díszletet bámulom, és könnyes a szemem. (*Gene Stone* és *Ray Cooney: Miért nem marad reggelire? A Rábl Színpad és Zenei Közösség bemutatója. Rendezte: B. Szabó Orsolya*) ■

Rupáner Ágnes

■ Nagy kíváncsisággal ültem be a Bácskai Kultúrpalota nézőterére, a RÁBL Színpad és Zenei Közösség előadására. Kicsit aggódtam, hogy már megint túl korán érkeztem, hiszen már 17:50-kor elfoglaltam a helyemet, és egy igazi színházi előadás – számolva az esetleges késlekedőkkel – szigorúan 7 perc késéssel kezdődik. Pontosságomat azonban nem bántam meg, mert volt időm egy kis nézelődésre. A díszlet aprólékosága és összképe magával is ragadta a figyelmemet az elkövetkezendő percekre. Ilyen precízen kialakított, pontosan megtervezett díszletet öröm volt látni, dicséretére válik alkotóinak.

De nemcsak a díszletre, az egész előadásra jellemző volt ez a pontosság. A két főszereplő, *George (Kasza Péter)* és *Louise (Kuti Barbara)* játéka gyönyörű ívben rajzolta meg számunkra az előadást, tökéletes ritmusú, átgondolt, mégis könnyed stílusban. George, az életével megfelelő mértékben elégedett nyugdíjpénztári alkalmazott könnyedén, sikkesen vezet be minket imádott hétköznapjaiba, elhitetve saját magával is, hogy élete csak abban a formában lehet teljes és tökéletes, ha

az általa rögzített forgatókönyvet követi lépésről lépésre, kedről szerdára. George figurája az első felpillantásától szerethető, kacagtató és elgondolkodtató saját életünk mókuskerekén keresztül tekintve. Ez a karót nyelt figura egyáltalán nem könnyen megformálható, hiszen könnyen válhat ön maga karikatúrájává. Kasza Péter azonban kiválóan megbirkózott ezzel a feladattal.

Nem sokat kell várnunk a várható váratlan hurrikánra, Louise-ra, akit Kuti Barbara alakít. A hurrikán szót tökéletesnek találom Barbara megjelenésére. A figurája összetett, sziporkázó, érzelmes, meghökkenítő és szókimondó. Minden pillanatával, minden megszólalásával gondolkodásra késztet, soha nem hagyja lankadni a figyelmet. Az elejétől kezdve kiváltja a nézőben a vágyat, hogy szeretne a lelke mélyére tekinteni, szeretné látni a kiinduló pontot, a „hurrikán gyökerét”, mi mozgatja a „hippi muff”-ot? Mi lehet a célja? Van-e célja egyáltalán?

Meg kell említenem, hogy évekkal ezelőtt játszottam együtt Barbarával, és izgatottan vártam az előadást. Aztán megjelent Louise, és zavarba jöttem. Élesen koncentráltam színészi játékára, és tekintetem folyton az arcára tapadt. Ismerem én

A nap, amelyen kánkánt táncoltam a Folies Bergère színpadán

Péter Árpád dr.

■ Mielőtt a T. Olvasó némely korábbi, a Bajai Honpolgár oldalain megjelent írásom vagy akár a cím olvastán azt hinné, hogy egy, az utóbbi évtizedekben hivatását végző falusi orvos élete fenéig tejfel, kérem, ne tegye! Noha életünk a régi orvosokéhoz – akár *Magyar Imre Behrens doktor és társai* című kötetében szereplőkéhez, akár saját apáméhoz – képest összehasonlíthatatlanul könnyebb, mégis, a kortárs – nem utolsósorban falusi – orvosokra is inkább a nemzet robotosa, semmint az élet habzsolója megjelölés illik. Vélem, rám is. Az, hogy számomra megadatott mind a világlátás, mind a különleges élményekben való részesülés kegyelme, részint a körülmények szerencsés összejátzásának, részint a napi rutinmunkát jócskán meghaladó vállalkásaimnak, több évtizedes, határainkon túl is elismert tudományos tevékenységemnek tulajdonítható. E kettő ötvözte tette lehetővé azt is, hogy 1985 július-augusztusában családommal 2 hetet Párizsban töltsék; hogy a Folies Bergère művészeti igazgatójával, *Michel Gyarmathyval* előzetesen lefolytatott levelezés révén eljussak a világhírű revüszínházba; és meglepetésként azt, hogy 1985. augusztus 2-ának estéjén kánkánt is táncoljak annak színpadán!

Még mielőtt líbiai munkavállalásom véget ért volna, 1983 nyarán levél jött Tripoliba dr. *Bohner Józseftől*, Baja és térsége körzeti orvosi ellátását is felügyelő főorvostól, azzal az egyértelmű „döntést” tartalmazó üzenettel, hogy hazatérésemet követően rám hárulnak Bácsbokod és Bácsborsód ügyvezető körzeti orvosi teendői. Emiatt 1983 őszétől gyakran megfordultam Bácsborsódon, meglátogatva dr. *Vácidity József* viszonylag rövid ideig ott dolgozó utódait, esetenként szolgálati lakásukban is. Talán már 1985-öt írtunk, amikor dr. *Chappon Tibortól* és feleségétől búcsút véve, a szobából kifele tartva, az ajtó belfelületén egy hatalmas, színes plakáton akadt meg a szemem. Nem más volt az, mint a Folies Bergère reklámplakátja. Érdeklődésemre a kolléga elmondta, hogy felmenői franciák voltak. Szintén orvos apja már többször is járt ősei szülőföldjén, egy ízben a revüszínházban is, onnan hozta a plakátot. Együttal elmesélte azt is, hogy a világhírű mulatóhely művészeti igazgatója magyar, aki az otthonról érkező csóró magyarok iránt oly gáláns, hogy – előzetes megkeresés esetén – ingyenjegyet ajándékoz nekik. Frissen szerzett ismereteimet „el-

Emlék a nagy napról

raktároztam”, egyidejűleg *Michel Gyarmathy* postacímének is birtokába jutottam.

Rá néhány hónappal résztvevője voltam az alkoholelles klubok – nemzetközi részvétellel zajlott – országos klubtalálkozásának. Meghívásom apropója az is volt, hogy falusi szinten Bács-Kiskun megyében elsőként – Bácsbokodon életre hívtam a *Bokor AE-klubot*, és szaktanácsadóként segitettem annak tevékenységét; továbbá, hogy a klubmozgalom lapjának, a *Klubhíradónak* szerkesztőbizottsági tagja voltam. A kétnapos rendezvény külföldi vendégei közt volt két francia is. Tőlük tudakozódtam viszonylag olcsó párizsi hotelek, szálláshelyek felől. Egyikük, *Louis le Blévec* optimális megoldásként azt javasolta, hogy szálláshelynek a Párizs agglomerációjában lévő településen, Soisy-sous-Montmorencyben található saját családi házát válasszuk. Miután a francia főváros munkásnegyedében, Clichyben alkoholistamentő misszióját végző, külön klubház vezetőjeként és a *Livres* újság szerkesztőbizottsági tagjaként is tevékenykedő új ismerősöm 1985. április 21-ei keltezésű levelében családja nevében is megerősítette meghívásunkat (mi több, útvonal-térképet is mellékelte!), kezdetét vette a levelezés *monsieur Michel Gyarmathyval*.

Július 20. után, a líbiai keresetből vett Opel Asconával keltünk útra, és családommal – feleséggel és akkor a III. Béla Gimnáziumban tanuló két fiammal – két csodálatos hetet töltöttünk Franciaországban, főleg annak fővárosában. Párizs szinte valamennyi

nevezetességét megtekintettük; bejártuk a Père Lachaise temetőt, és felkerestük a Párizs közeli, lenyűgöző egykori királyi kastélyt, Versailles-t is. Volt, hogy négyesben néztük meg a nevezetességeket, ám többnyire vagy vendéglátónk felesége, *Geneviève* asszony, vagy medika lányuk, *Marianne*, vagy gimnazista fiuk, *Joel* kalauzolásával. Mivel utóbbi nem csak nagy zene-, hanem focirajongó is volt, még futballéhségünk csillapítására is lehetőséget teremtett. A barátaiból verbuvált ellenfél kispályás csapata a meccs végén gratulálni kényszerült a Joelt, két fiamat és engem is soraiban tudó magyar-francia vegyes csapat izzadt játékosainak.

Aztán elérkezett a nap, 1985. augusztus 2. – a feleségem 40. születésnapja! (A párizsi út neki szánt ajándék volt!) Pontban délre szólt meghívásunk *Michel Gyarmathy* „lakásába”. Csengetésünkre amolyan – hogy is fogalmazzam? – libériás öltözetű, középkorú férfi nyitott ajtót, és elvezetett meghívónkhoz, aki tárt karokkal várt minket. A kölcsönös üdvözlés, az ajándékok átnyújtását követően vendéglátónk előbb végigvezetett minket pompás palotának beillő „lakásának” földszinti traktusán és pihenőkertjén, majd ebédlőjében gyönyörűen terített és virágokkal díszített, hosszú asztalhoz ültetett le. Ott bemutatott minket két, már előttünk érkezett fiatal hölgynek: ugyancsak otthonról jött újságíróknak. Kisvártatva újabb vendége – egy évtizedekkel korábban Kanadába emigrált, magyar anyanyelvű színésznő – szaporította vendégei számát. (Róla

kiderült, nem először részesült a helyi területül asztalkám örömeiben.) Vendéglátónk és hét meghívottja közel 2 órát töltött az asztalnál, sorban megízlelvén a francia konyha remekeit, közvetlen hangulatú társalgással fűszerezve az ebédet. Részéről megszólításom „Árpád” volt, én őt Michelnek szólítottam. Megkérdeztem tőle, hogy általában is ilyen sokfogatós-e az ebédje. Válasza a következő volt: egyedülálló lévén nem szeret egyedül étkezni. Mivel tehetős, és másoknak örömet szerezni öröm a számára, Párizsban tartózkodván szinte nem telik el nap, hogy ne számára kedves vendégek társaságában ebédeljen. (Vacsorákról aligha eshet szó, estéi ugyanis a „Folies”-be szólítják.) Elmondta azt is, hogy a franciák általában is megadják a módját a főékezésnek. Szavai ma is itt csengenek fülemben: „*Ne feledd, Árpád, az állatvilág egyedeinek mindennapjai azzal telnek, hogy beszerezzék az önfenntartásukhoz nélkülözhetetlen élelmeket, hogy megtömjék bendőjüket. És e tekintetben mi, emberek, nem is állunk távol az állatvilágtól...*”

E nap kora délutánját a napsütötte, 22 ½ hektáryi területű Luxembourg-kertben töltöttük, és időnként arra is futotta, hogy visszaautózzunk Soisy-sur-Montmorencybe átöltözés céljából. Jó félórával a műsor kezdete előtt már a Folies Bergère főbejárata közelében parkoltunk. Amikor a jegyszédőnek jeleztük, hogy Michel Gyarmathy vendégeiként érkezünk, már „tudott róla”, és előzékenyen elvezetett a nekünk fenntartott ülőhelyeinkhez. A műsor kezdetére a nézőtér zsúfolásig megtelt; annak kezdetekor pedig több nyelven is elhangzott, hogy video-, illetve fényképfelvételt készíteni tilos! Ahogy az aznapi ebédnek, úgy a világhírű revüszínház műsorának részleteibe beavatni a T. Olvasót, ill. hangulatát e sorok keretében felidézni teljesíthetetlen vállalkozás lenne – számunkra mindkettő felejthetetlen, leírhatatlan élmény volt!

A színpad bűvöletében

Már jócskán benne jártunk a műsorban, amikor a műsorközlő több nyelven a közönség tudomására hozta, hogy rövidesen az elmaradhatatlan kánkán következik. A közönség soraiból három vállalkozó férfit kért a színpadra. Mivel kérésére önkéntes jelentkező nem akadt, az történt, hogy a női tánckar elbűvölően csinos, szőke sztárja, *Bianka* légies mozgással lejtött a színpadról, és akit kiszemelt magának, annak nem volt mentség... A kiválasztott férfit karon fogta, és az a közönség üdvívalgása közepette megadóan követte őt a színpadra! Én aznap a sor belső, első székére „ültetetten”, bordó csokornyakkendő és egykor az NSZK-ban vett fekete szmokingomat öltözöttem, fekete lakkcipőt viseltem – és harmadikként én lettem a táncosnő kábult áldozata! (A fényképezés tilalma ekkor egy alkalommal biztosan sérült ugyanis amikor már mi, férfiak is fennálltunk a színpadon, *Endre* fiunk titokban megörökítette a látványt.) Aztán egy kanadai és egy svéd sorstársammal közösen, a publikum szeme láttára és hangos hahotázása közepette a táncosnők – csupán zakóinkat levéttelve – az övékével megegyező, bő dekoltázsú, fodrosbolyhos, hosszúszoknyás táncruhát öltöttek ránk, majd minket maguk közt arányosan szétosztva és közrefogva, bátorítottak a kánkán velük együtt táncolására. Aki ismeri e magasra dobált lábbal járt, gyors ütemű, érzéki, csoportos női tánc műfaját, azt is tudja, hogy annak befejező mozzanata, amikor is a táncosnők a közönségnek háttal,

derékszögben meghajlottan, szoknyájukat jócskán megemelve, rövid időre láttatni engedik azon idomaikat, amelyeket láttatni színpadon és nagyközönség előtt néhány generációval ezelőtt még Párizsban is illetlen volt. És azt is sejteni lehet, hogy e befejező mozzanatnál a gyönyörű női idomok mellett három (bár nadrággal fedett) ülep is láthatóvá vált, az ovációval nem ma-

A szerző és családja ünnepi hangulatban és öltözékben

radt adós a közönség. Hogy mi volt két férfitársam a produkció utáni jutalma, nem tudom; én *Biankától* két puszi kíséretében egy FOLIES BERGÈRE feliratú díszdobozba csomagolt *parfum de toilette*-et kaptam, amelyet máig is őrzök. A sorstól pedig abban a jutalomban részesültem, hogy azon a színpadon táncolhattam kánkán, amelyen egykor *Josephine Baker*, *Mistinguett* táncolt, vagy *Maurice Chevalier*, *Fernandel*, *Jean Gabin* énekelt.

A számunkra életre szóló és megismételhetetlen élményt jelentő műsor véget ért, a függöny lehullt, a nemzetközi közönség oszlani kezdett, mi magunk is a távozáshoz készülődtünk. Ám ekkor csak odajött hozzánk a minket a színházterembe kísérő hölgy, és maradásra bírt! Már üres volt a terem, amikor Michel Gyarmathy mosolyogva közelített felénk, és megkérdezte, elfogadjuk-e meghívását a „Folies” tőszomszédságában lévő *Brasserie*-be. A meghívást követően még több mint egy órán át – „magunk közt” – beszélgettünk a tipikus francia sörözőben. Sütemények, alkoholmentes italok fogyasztása mellett társalogtunk, vendéglátónk a fekete pincérrel egy közeli üzletből fiainknak még praktikus ajándékokat is hozott. Huncut szájszegleti mosoly kíséretében elárulta, hogy színpadi szereplésem általa előre koreografált történés volt. Beavatott minket abba is, hogy a gyönyörű táncosnőket időnként csoportosan színházba vagy operába viszi. Azon a kora éjszakai párizsi órán értesültünk tőle arról, hogy valaha kiterjedt családjából egyedül élte túl a vészorszakot! Az 1908-ban Balassagyarmaton született férfi 1933-ban Párizst választotta lakhelyéül, és fél évszázados, ihletett művészeti munkásságával a Folies Bergère aranykorát teremtette meg. 1996-ban szülővárosa zsidó temetőjében térhetett örök nyugalomra. Azon a napon, 1985. augusztus 2-án viszont beírta magát saját szűkebb családom történetébe is. ■

Spárga, „a superfood”

Szünder Dezső

■ Nem is olyan rég egy hazai televíziós csatormán futó ismeretterjesztő, gasztronómiai témájú sorozatban boncolgatták a *superfood* szót. Ma nagyon divatos; sok mindenre használjuk, sok minden eladható vele. *Amarant, quinoa, bulgur, chia mag...* Minden bizonnyal sokan találkoztak már ezekkel a manapság trendi élelmiszerekkel, de abba talán kevesen gondolnak bele, hogy kivétel nélkül mindegyiküknek van azonos hatással bíró, hazai megfelelője is. Félreértés ne essék, ezen élelmiszerek mindegyike valóban nagyon egészséges, kitűnő ételtani hatásokkal bír, tehát nem „ördögtől való találmány”. Azonban ha van hazai megfelelője, akkor miért is használnánk helyette egy távoli dél-amerikai országból származó terméket?

Éppen ezért tölt el örömmel, hogy a tavasz beköszöntével nálunk, akár legszűkebb lakókörnyezetünkben is találhatunk frissen egy hazai superfoodot, a *spárgát*. Tapasztalatom szerint sajnos kevesen ismerik, kevesen használják. Bevallom, magam is így voltam ezzel sokáig, de bízom benne, hogy olvasóink közül néhánynak megváltozik majd a véleménye, ahogy az enyém is megváltozott, amint felismerem e csodás zöldségben rejlő számtalan lehetőséget.

A spárga nagyon sokáig a kiváltságosok eledele volt annak ellenére, hogy a vadspárgát már az egyiptomiak és görögök is előszeretettel fogyasztották. A XIX. század elején azonban egyre több helyen terjedt el, az emberek megismerték, megszerették. Hogy milyen is a spárga? Egyenes szárú növény, melynek csúcsa sűrűn pikkelyezett, a friss spárga töve mindig csillog, és talán a legfontosabb: a szára mindig roppan, soha nem hajlik. Ahogy egy év során nagyon rövid ideig kapható, úgy legnagyobb sajnálatomra a megvásárolt növény hűtőben is csak nagyon rövid ideig, 1-2 napig tárolható, tiszta ruhával betekerve, hegyével felfelé. Blansírozás után akár le is fagyasztható, ilyenkor azonban csak óvatosan bánjunk vele, mert a hegye nagyon hamar képes letörni.

A fehér és hazánkban csak kuriózumként található lila spárgát előkészítés során hámozni szükséges a tetejétől az aljáig krumplihámzóval, míg a zöld spárga csak alapos mosást igényel. Mindhárom fajta esetében az alsó fás részt el kell távolítani a felhasználás előtt. Hogy mennyit is pontosan? Hát ez örök dilemma... A bátrak, bevállalósak ökol szabály szerint járnak el, fognak egy kést, és minden szár végéből 2-2 cm-t levágnak. Lehet így is, de bevallom, engem zavar, ha emiatt minden második darab rághatatlan,

kevésbé élvezhető lesz. Én a spárga közepét és alját megfogom és eltöröm. Az alsó részt kidobom, a felsővel dolgozom tovább. Tudom, nem túl gazdaságos, de aki szeretne tökéletes végeredményt, annak érdemes alkalmaznia.

Hogyan főzzük? A fehér spárgát kb. 15-20 percig forró, sós vízben, a zölDET 5-10 perccel rövidebb ideig. Ne főzzük teljesen puhára, hagyjuk kicsit roppanásra, az íze így érvényesül a legjobban. A legkíméletesebb elkészítési mód a párolás, így vész el a legkevesebb tápanyag a spárgánkból. Szerkezetéből adódóan ez az eljárás leginkább csak a zöld spárga esetén alkalmazható.

A végeredmény pedig mindenért kárpótol: a megfelelően, kíméletesen elkészített spárgának magas vitamin- és ásványianyagtartalma van, különösen sok káliumot, magnéziumot, vasat, C és B vitamint tartalmaz, melyek a hegyében koncentrálnak. Ezért sok esetben a hegyét külön letörik, azt nem is párolják, hanem nyersen tálalják. Energiatartalma mérsékelt, könnyen emészthető táplálék, bár ezt nagyban befolyásolja, mit eszünk hozzá, hogyan készítjük.

Az elkészítését illetően magam számtalan jobbnál-jobb variációval rendelkezem. Ha teljes képet szeretnék adni, arra talán két oldal is kevés lenne. De nem is ez a cél, hiszen a rövid, néhány hetes szezon alatt úgysem lehet mindent elkészíteni, nekem sem szokott sikerülni.

Párolva, majd vajon kissé átforgatva a spárga a világ talán legfinomabb körete lehet, melyet bátran tálalhatunk minden olyan étel mellé, amelyhez párolt zöldséget ennénk. Készülhet belőle krémleves, 1-1 kis darab burgonyával kiegészítve, szerezcsendióval ízesítve. A spárga csúcsát minden esetben törjük le, azt csak a fentebb említett módon, nyersen, mintegy feltétként adjuk a levesünkhöz, némi reszelt sajt és tejszín társaságában.

Készülhet belőle kenyérré kenhető reggeli kence is: 20 dkg főtt vagy konzerv csicseriborsót összeturmixolunk 8 szál zöld és 3 szál fehér spárgával, melyeket természetesen előtte megpárolunk. Ízesíthetjük néhány csepp lime lével, pár evőkanál extraszűz olívaolajjal, sóval, borssal, aki pedig még különlegesebb élményre vágyik, tegyen bele 5-6 db medvehagymalevelet. Ha már a reggeliknél tartunk... Főzzük meg 6 szál spárgát! Közben 0,5 evőkanál olajon kicsit süssünk meg két nagyobb szelet, vékonyra szeletelt sonkát kb 5 perc alatt. A főtt spárgákat elosztjuk a sonkán, kicsit várunk, míg átmelegszenek, majd

ráütünk 1-2 db tojást. Alacsony tűzön kb. 8 perc alatt addig sütjük, míg a tojások meg nem szilárdulnak.

Egyszerűen elkészíthető főétel is tud lenni: 2 csokor spárgát pároljunk meg sós, cukros, citromleves vízben, majd sorakoztassuk a spárgákat egy tűzálló jéni tálba. 2,5 dl tejben keverjük el 1 evőkanál zablisztet, 1 gerezd reszelt fokhagymát, ízlés szerint sót, borsot, szerezcsendiót, 1 dkg vaját. Tegyük fel a tűzre, néhány percig főzzük össze, majd a tűzről levéve keverjük bele 10 dkg sajtot. Amikor ez is elolvadt, öntsük a spárgákra, toljuk a sütőbe 15 percre 200 °C-on, és már készen is vagyunk az isteni főételünkkel.

A spárga jól harmonizál a sonkával, tésztával. Vegyünk 2 csomag zöldspárgát, vágjuk 2 cm-es darabokra. 5 db újhagymát karikázzunk fel, 4 gerezd fokhagymát vágjuk apró darabokra, 20 dkg sonkát csíkokra. Főzzük meg ½ kg tésztát sós vízben. Olívaolajon futtassuk meg a hagymát, fokhagymát, dobjuk rá a sonkát, pirítsuk meg kicsit. Adjunk hozzá 1,5-2 dl vizet, a darabolt spárgákat, 10 dkg juhtúrót vagy natúr krémsajtot, sózzuk, borsozzuk, fedő alatt pároljuk 10 percig. Öntsük fel 2 dl tejszínnel, keverjük el, zárjuk el a tüzet, és 1 csokor petrezselyemmel ízesítsük. Összekeverjük a tésztával, tálaljuk.

Az élet szinte minden évben kegyes hozzánk, egyidőben hozzáférhető az eper és a spárga is. Készítsünk belőle felejthetetlen salátát! 4-5 szál spárgát daraboljunk fel, olajon pároljuk meg, szórjunk rá 1 kiskanál nádcukrot, kissé karamellizáljuk meg. Öntsük fel 1 evőkanál borecettel, fűszerezzük sóval, borssal, esetleg kevés chillivel. 50 g epret tetszés szerinti darabokra vágunk, összeforgatjuk a spárgákkal, azonnal tálaljuk.

Amint láthatjuk, a spárgával készíthető ételek elkészítésének módjában csak a képzeletünk szab határt. Használjuk bátran ezt az egészséges és nagyon ízletes hazai superfoodot. Igjunk mellé egy pohár sauvignon blanc-ból készült száraz fehérbort, mely a spárga elválaszthatatlan társa. Jó étvágyat az elkészült ételekhez! ■